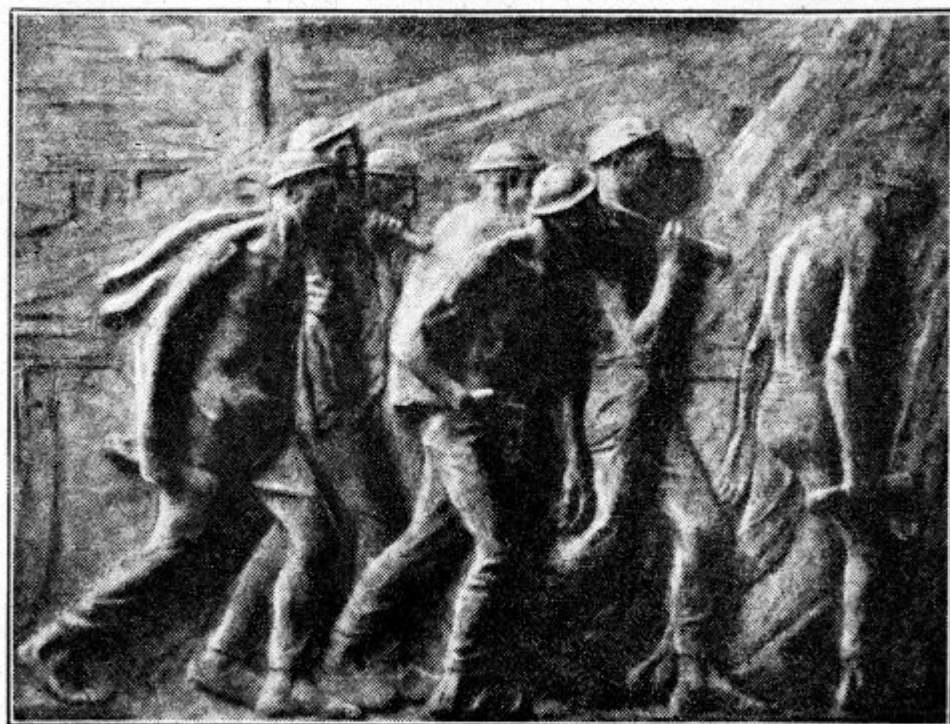

ŽIVLJENJE IN SVET

Rudarji

Relief Constantina Meuniera v bruseljskem muzeju

(Glej »Constantin Meunier« str. 487)

Knjiga 9.

18

3. maja

19 Ljubljana 31

Življenje in svet

Iluстровana tedenska revija

Izhaja vsak petek in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.—, polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—, Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. — FRANCIJA, mesečno 4 franke. — ČESKOSLOVAŠKA, mesečno 6 kron. — AVSTRIJA, mesečno 1 šiling. — AMERIKA in ostalo inozemstvo letno 11½ dolarja.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ulica 5.

VSEBINA št. 18: E. Justin: »Za kruhom«. — Kje je moč? — Taylorizem in standardizacija. — Iv. Podržaj: Kruh in ljubezen. — Mednarodna kolonialna razstava v Parizu. — I. Kaiser: Splošna gospodarska in agrarna kriza. — Razvoj letalstva v sliki in besedi (nadaljevanje). — Električna v možganih. — Constantin Meunier. — 500.000 avtomobilov na leto. — Vojna tehnika v zraku. Ivan Podržaj: Krivda Elija Piona (nadaljevanje). — Portugalska eksplozivnost. — Profesor Nyrop. — Spor med Rusijo in Ameriko. — Ženski pokret na Bolgarskem. — Ako še ne veš. — Tedenski jedilni list. — Karikature. — Čudoviti računar Fleury (konec). — Uganke in zanke. — Humor v slikah.

Čudoviti računar Fleury

(Dalje)

Ako pomisliš, kako zamudno in trudno je celo s peresom v roki potenciranje — določeno število po nekajkrat samo s seboj pomnožiti — je Fleuryjeva naglica zares divna. V 1 minuti 20 sek. dvigne število 89 na 5 potenco in da v tem neverjetno kratkem času točni znesek: 5.584.059.449.

Kadar je treba »pulliti« kvadratne korene, se mu zdi delo premalenkostno, če ne vsebujejo ostanka. Loteva se samo težavnih. Tu je njegovo mojstrstvo neslišano. V 4 do 12, oziroma 13 do 15 sekundah povleče kvadratni koren iz 13.250 ter izgovori brez vsakršnega obotavljanja, s popolno natančnostjo rezultat in ostank; kubični koren, kar je še dolgotrajnejše, iz 227.003 in iz 456.609. Še več, v 3 minutah 10 sekundah ti napove znesek petega korena iz števila 1.935. 752.415, pri katerem je — znak kompliciranih računov — ostane 834.783.

Ako preidemo k nalogam, ista mojstrija, ista izvrščina. Nobena reč tolikanj ne učinkuje na občinstvo, kakor če brzoračunar urno določi tedenski dan določene datuma. Kako postopata pri tem Inaudi in Romanov, ne vem; a njuni odgovori so za moderne datume vedno nagli in brez napake. Fleury pa mi je razodel svojo metodo. Že v armentièreskem zavetišču je slišal o takih problemih in o pomenu 1. januarja za rešitev: Neko noč, ko se mu ni dalo spati, je odkril zvezo med dnevi prvega tedna v januarju in prvim dnevom vsakega meseca v istem letu. Potlej si je utrdil celo zalogo zaznamkov: kadar gre za

datum pred 1. 1582, torej za julijanski koledar, nikar izgubiti z vidika, da je bil 1. januar 1582. ponedeljek; za poznejše datume se spomni na tedenski dan 1. jan. v letu, ki je na vrsti.

En sam zgled iz Fleuryjevih preizkušenj. Na seji v novembru 1927 so mu postavili tole vprašanje: Kakšen dan je bil 19. september 1. 139?

Za izhodišče je vzel 1. I. 1582, ponedeljek.

Prva postaja. Vedoč, da v julijanskem koledarju izvestni datum pade na isti dan tedna vsakih 28 let, šine z enim samim skokom 1400 let nazaj, na 1. I. 182, ter ugotovi ponedeljek.

Druga postaja. Določi dan 1. I. 180, oddaljen za 2-krat 20 let od 1. 140., upošteva prestopna leta, torej petek.

Tretja postaja. Dožene ime za 1. I. 140., namreč četrtek.

Četrta postaja. Potem ustanovi 1. I. 139: sredi.

Peta postaja. Ugane 1. september, oziroma se na dejstvo, da pade 1. IX. slednjega leta na isti dan kot 6. I., razen v prestopnih letih, ko ga je pomakniti za dan naprej. Torej je 1. kimavec 139. ponedeljek.

Šesta postaja. 19. kimavec je petek. Vse te miselne postojanke so se strnile v štiri sekunde, zakaj brzost je najvidnejši odznak Fleuryjevega dela. Čim se njegov duh poloti kakšnega štetja, se sproži v njem pospešen dir proti odgonetki. Ni

(Nadaljevanje na predzadnji strani)

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 18.

LJUBLJANA, 3. MAJA 1931.

KNJIGA 9.

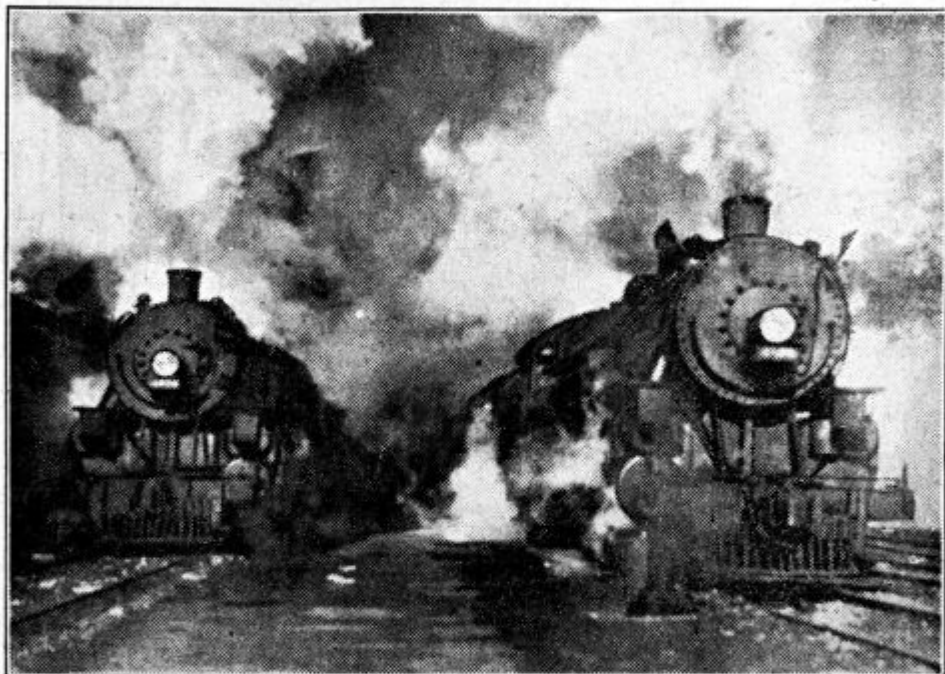
„Za kruhom“

ZV/TIN

Kje je moč?

Moč je mrtva! Nikjer več je ni videti niti čutiti. Vemo, da mora biti, toda ne doživljamo je več, komaj da jo še slutimo. »Sila se nam kaže v svojih učinkih«, so nas učili včasih v višjih šolah. Toda kje vidimo dandanašnji te učinke? Res je, da svet še nikoli ni bil tako bogat na silah kakor dandanes. Samo v mali Švici so zadnjih 25 let izvalili rekam in potokom

trepečejo živci in se vkopavajo noge, da premaknejo težki voz. V avtomobilu pa se zdi, da mora čepeti sam škrat, ki z lahkoto premika voz, zdaj počasi, zdaj spet hitreje, kakor je vodniku všeč. Z nekaj kretnjami z roko in nogo vodi in kroti sto konj, kakor da bi bili voljna igračka, ki se v ničemer ne upira in ki na njej ni niti sledu kakšne moči. Sto konjskih sil je dejanski laglje krotiti kot

2 milijona konjskih sil. Vsaka hiša je polna moči, ki nam svetli, greje, kuha, ali pa žene dvigala in vsakovrstne stroje. Toda ta sila ni živa. Vse je samo pritiskanje na gumbe in obračanje stikal. Vse se vrši brez truda in naporov, brez upiranja, in je bolj vsakdanje kakor silno.

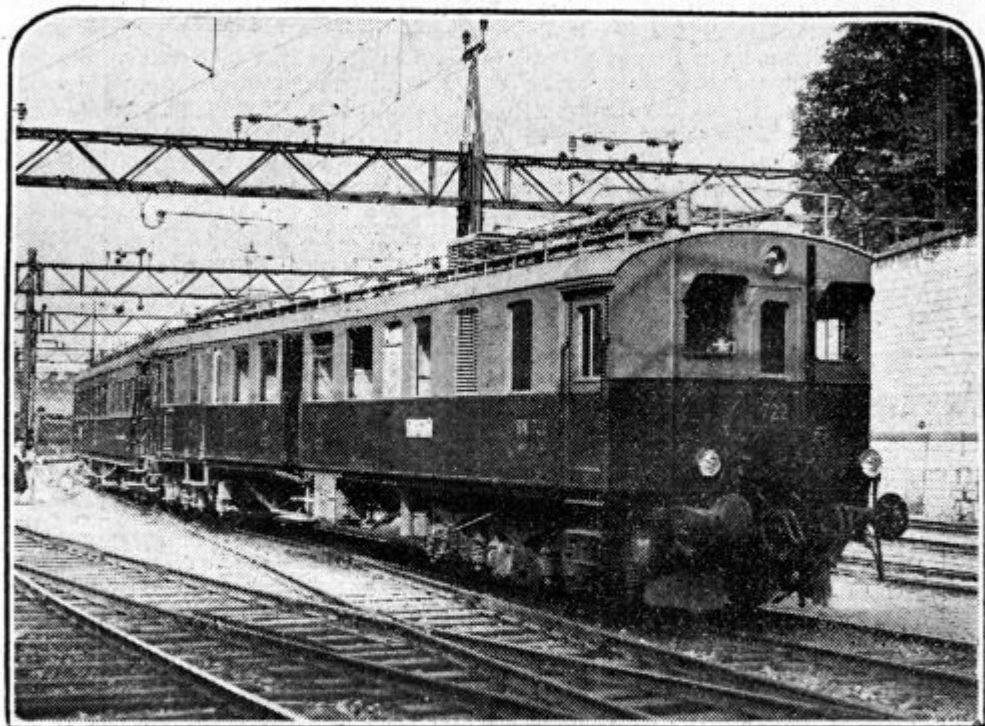
Tudi ceste so polne moči. Na vsak korak srečavamo motorna vozila: osebne in tovarne avtomobile, ki jih žene na desetine konjskih sil. Tudi sto konjskih sil ni več izjema. Toda kje tiče vse te konjske sile? Nikjer jih ni videti. Kdor hoče doživljati moč zunaj na cesti, mora ponižati pogled do živega konja, ki pa postaja tudi čedalje bolj redka prikazen. Ene same konjske sile so deležne oči, a vidijo vsaj njeno delo. Vidijo, kako se krči telo, kako se napenja mišice, kako

četrtingo konjske sile nedoletnega dvonogega neugnanca.

Toda na svetu so še ogromne centrale in človek bi pričakoval, da bo vsaj tukaj lahko doživel energijo, neznansko moč, ki se poraja v njih. V eni sami strojnici deluje včasih po 120.000 konjskih sil ali še več. To mora biti vsekako zanimivo in veličastno. Toda kakšno razočaranje! V strojnici čepi četvero okroglih in zajetnih nestvorov iz kovine in laiku povedo, da so to električni stroji. Slišati je samo pritajeno brenčanje in ako človek izrazi željo, da bi rad videl, kako ti stroji delajo, dobi odgovor, da že zdavnaj vsi teko in vrh tega še s polno silo. Človek je pričakoval 120.000 konjskih sil, vidi pa štiri skromno izoblikovane gmote kovine. Mor-da ga potem povedejo še v kleti, kjer se

znajde pred velikanskim železnim okrovom. Vse je nekam hladno in vlažno. Čuti se, da okrov nalahko trepeče, ako se ga dotakneš z roko. Strojnik mu razjasni, da je to turbina. V okrovu je lopatasto kolo, ki ga z višine 540 metrov padajoča voda zavrti nekaj stokrat na minuto. 30.000 konjskih sil se vklepa v tem samem stroju. 30.000 konjskih sil? Razen rahlega trepetanja in motnega pobliskavanja svetlobnih žarkov, ki se odbijajo na vrteči se turbinski gredi, ne opazi ničesar. Moč je uklenjena in mora ostati

či. Kadar parna lokomotiva potegne, kako takrat hrope in puha! Kako bruha dim in paro, kadar vleče z vso silo. In ko se ojnica upre v kolo, in ga počasi premakne, takrat človek v vsej notranjosti občuti: to je moč, to je skrajni napor. Skoro vidi se, kako para dela. Vidi in sliši se nje silna borba s težkim bremenom stroja in voz, ki jih mora premakniti z mesta. Včasih se stroj zasope, kadar mu spodrsne, a takoj nato se upre z novo silo, dokler ne premaga začetne ovire in ne spelje vlaka. S svetim strahom motri

uklenjena, ker se drugače ne bi mogla razmahniti. Tudi voda, ki doteka iz ogromne višine, je uklenjena v cevi, nevidno položene v zemljo. Koliko zanimivih stvari je v modernih električnih centralah, le moč, energijo bi prej opazil pri zgaranem kljusetu kakor tukaj.

Industrija je že zgradila velikansko parno turbino, ki proizvaja 250.000 konjskih sil. Nisem je videl teči, ker je postavljena nekje v Ameriki. Vem pa, da je od vsega njenega učinka videti zgolj nekaj lahkih parnih meglic, pa nekaj kazalcev, ki nihajo na instrumentih in kažejo njen orjaški pulz, katerega človek ne more dojeti s svojimi peterimi čutili. — Višku manjka vidni vrh.

Dokler še vozijo parne lokomotive, lahko po mili volji doživljamo izraz mo-

otrok to strašno moč, ves prevzet od veličastno silne pojave lokomotive. Tu je volja, ki se z muko in naporom žene proti nekemu cilju. Oko in uho jo dojemata in duša resnično doživlja izraz mehanske sile.

Parne lokomotive sicer še vedno vozijo, toda so kraji, vzemimo samo Svico, kjer marsikak meščan včasih po cele mesece ne vidi nobene. Električna je tudi na železnici že močno izpodrinila paro. Električni se ni treba mnogo truditi, da spelje vlak. Nič ne hrope, ne bruha dima in pare, kakor da se ji ni treba prav nič naprezati. Igraje stori tisto, za kar se mora para tolikanj napenjati. Nikoli ne napravi na človeka občutka neugnane moči. Ni čuda tedaj, da ni skoro nič oplodila

otroške fantazije, in da otroci nimajo zanje nikakega občudovanja...

Pred nekaj tedni se mi je po dolgem času spet enkrat nameril doživljaj moči. Nameril se mi je slučajno na bregu Seine, v Marlyju pri Parizu. Čez Seino leži strojnica. Za zgradbo ima reka že popolnoma značaj kanala vse do izliva. Vstopili smo v strojnico. Notri se je vrtelo šestero vodnih koles, pravih orjakov svoje vrste. Vsak je imel v premeru nekako 12 metrov, širina lopat pa je bila gotovo 4 metre. Kolesa so se vrtela prav polagoma. Videl sem lahko vse natanko, kako je voda Seine zadevala v lopate, jih rinila pred seboj in vrtila kolo. Komaj je odrinil tok nekaj lopat, so se že potopile vanj druge, ki jih je prav tako zagrabil in tiral pred seboj. Tako se sila rodi pred očmi opazovalca. Vsako kolo ima ročico in od vsake ročice se cepita dva drogova na desno in levo, na njih pa so nasajeni bati, ki se gibljejo v valjih vodnih črpalk. Na najvišjem mestu valja je pipa. Ko jo je strojnik odprl, se sprva ni videlo ničesar, ker je črpalka baš vsesala vodo. Ko

se pa jame bat pomikati spet nazaj in potiska vodo v cevovod, brizgne iz pipe močan curek prav pod strop strojnice. In spet gledaš in občuduješ: to je moč! Pred teboj je voda Seina, ki žene kolesa, ti pa črpalke, ki oskrbujejo nekatera visoko ležeča pariška predmestja s pitno vodo.

To je elementarna sila, vidno ukročena in vidno uporabljena za koristno delo. Vodno napravo pri Marlyju so zgradili še pod Ludovikom XIV. Takrat je imela še dvanaest koles, ki so imeli po 6 metrov v premeru in so tekli na prostem. Na širokih pasovih so vlekli iz reke polne korce in jo dvigali tako visoko, da je z naravnim padcem otekala proti Versailleskemu gradu. Napravo so pozneje čisto preuredili, le vodna kolesa so še ostala za pogon. Tehniško to morebiti ni pravilno. Nemara je zelo nespametno zgolj govoriti o vodnih kolesih v današnji dobi turbin. Toda, kdor je bil kdaj v Marlyju, me bo gotovo razumel, če pravim, da pomenijo marlyška kolesa mogočno doživetje: doživetje moči. — E. B.

Taylorizem in standardizacija

Taylorizem ali Taylorjev sistem, nazvan po izumitelju Frideriku W. Taylorju (1856 do 1915), je znanstvena organizacija proizvodnje, ki skuša doseči pri vsakem delu to, da delavec čim pametneje opravlja svoj posel, izgubi kar mogoče malo časa in moči, vse to pa ob največjem učinku in zaslužku.

Taylor je študiral v inženjski šoli. Od prenapora je bil v nevarnosti, da oslepi. Zato je pustil učenje in stopil v tvornico, kjer je pozorno premišljal o vsem poslovanju. Po dveh letih se mu je vid popravil. Poslej je stremel zgolj za tem, kako bi delo organiziral po znanstvenih načelih. Tako se je rodila Efficiency, veda o učinku ali uspehu, ki jo je Taylor še vedno širil, četudi je bil zabogatel ne samo z njenim odkritjem, ampak tudi z iznajdbo svojevrstnega jekla. Končno je postal vrhovni inženjer v tvornici, kjer je 1884 nastopil kot težak.

Novi način dela teži za večjim blagostanjem ne samo delavcev, ki več zaslužijo, temveč tudi potrošnikov, ki dobé stvar ceneje.

Standardizacija pa je poenostavitev proizvodnje. Zmanjšanje tipov ali modelov v fabrikaciji se poganja za enotnim likom nazvanim standard. Thomas S. Baker, predsednik Carnegievega Tehnološkega zavoda v Pittsburghu, navaja v spisu »Mašinizem in standardizacija« nekaj zgledov: število vzorcev za bruse se je znižalo od 715.000 na 250.000. Od 700 različnih oblik in vel-

kosti porcelanske posode za hotele so prišli na 160, od 78 velikosti in formatov za vzmeti pri žimnicah so nastale 4 vrste itd.

Logična posledica standardizacije se vidi na prvi pogled: varčevanje, gospodarski napredek. Značilen primer nudi ameriška avtomobilska industrija, ki izdeluje posamezne dele v serijah, tako da se pokvarje, na sestavina sama zase lahko kupi. Prihranek zaradi tega načina cenijo vsaj 750 milijonov dolarjev na leto. Razen tega je treba zaradi taylorizma in standardizacije trikrat manj delavcev nego 1914., da se napravi isto število voz.

Kjerkoli se vzorec standard lahko priporoča, ne da bi povzročil zoprno enoličnost v poedinčevem življenju, se mora njegov nastop šteti za znatno poenostavitev življenja.

Ivan Podržaj

Kruh in ljubezen

(Nesentimentalna zgodba)

Se to mi obljudi, da ne pojdeš k Ferlanu, je grabila pomožna tovarniška delavka Ana obvezano desnico stromitelja Ceferina, ki je stal na majastem pragu črne barake v bivšem taborišču frontnih voznikov in strmel v hladen aprilski večer.

— Obljubiš? Meni na ljubo? je silila vanj in ga držala za obvezo.

Ceferin je molčal.

— Vsaj nocoj ne! Če že moraš, ti ne branim, toda pojdi drugam, prosim te. Zakaj ne odgovoriš? mu je stresla roko.

— Ana? je spregovoril uporno.

— Torej me nočeš ubogati? je rekla žalostno in spustila njegovo desnico.

Ceferin je stopil s praga in zaškrtal:

— Ana!

Ana se je umaknila v barako.

— Ana!

Stopila je nazaj na prag.

— Moram.

Njegov glas je bil razdražen. Napravil je odločno kretnjo z levico in se obrnil k Ani:

— Ženske ne poznate dolžnosti. Ne znate razlikovati med življenjem in ljubeznijo. Ljubezen brez kruha je jalova. Prva dolžnost nas vseh je boj za pravico. Za pravico dela, za pravico obstanka. Za spodoben kruh.

Mahoma je umolknil.

— Kakor veš, je prekinila Ana mučno tišino.

Ceferin se je vzravnal.

— Ženske ne razumete tega. Nočete razumeti. Vaš boj za pravico je boj za ljubezen. In potlej? Družina, kopa otrok in ljubezni je konec. Najprvo kruh, spodoben kruh in potlej ljubezen!

Nekdo je stopil s ceste in se približal.

— Že grem, je stisnil Ceferin Anino roko in odšel s tovarišem v temo.

Ana je stala na pragu in kakor v molitvi so šepetale njene ustnice pobožno željo za Ceferinom.

— — —

Sobotni večer. Zadnji v aprilu.

Pri Ferlanu je bilo živahno. Vino in žganje sta razvnela goste — delavce v bližnjem Pretvorniku.

— Le pijte in zapravljajte denar! je zaklical nekdo med vrati.

Gostje so se ozrli.

Na pragu sta stala Ceferin in njegov tovariš.

— Naprej, naprej! so ju vabili.

Stopila sta v zakajeno sobo.

— Semkaj, Ceferin! Roger! so napravili prostor fantje za mizo v kotu.

— Ne! je vstal eden izmed njih.

— Molči, Grego! Ceferin je naš!

— Ne! je ponovil Grego in se ježno odstranil.

Ceferin se je pomilovalno ozrl za njim in prisedel z Rogerjem k mizi.

Zaupnik Roger je po kratkem uvodu sporočil prisotnim, da namerava Pretvornik izpreiti delavce in je pozival na organiziran prosved. Vnel se je oster razgovor od mize do mize.

— Zdaj niso časi! je namrgodil čelo Grego in pačil obraz.

— Za pravico in za kruh so zmerom časi, je dejal mirno Ceferin, ki je do slej molčal.

— Tako je! so pritrdjevali vsi.

— So časi, ko je kruh več nego uprta misel! je zamežikal Grego.

— Tudi mi mislimo tako.

— On misli drugače. Zanj je boj za pravico neumna misel! je poučil Roger.

— Neumnost je izgubiti kruh, kdor ga ima! je odvrnil Grego in stopil bliže k vratom.

— Če izgubi trideset, petdeset ljudi kruh po krivici, je neumnost?

— Neumnost je, izgubiti kruh zaradi... je umolknil Grego.

Ceferin se je obrnil vstran.

— Zaradi? je vprašal resno Roger.

— Zaradi enega mislim, je odgovoril mirneje Grego.

— Ceferin se je ponesrečil pri delu. Kar se je zgodilo njemu, to se more zgoditi vsakemu. Pravica je na njegovi strani. Kdor je proti, naj gre jutri na delo! je pozval Roger.

— Ne gremo! Jutri ne!

— In ti, Grego? je vprašal Roger.

— Ni ga! Ušel je! Zadal se je za hlapca! Za ovađuha!

— Ostanete moške? je vprašal Roger.

— Ostanemo!

— — —

— Ana! Ana! je trkal predelavec Grego na okence črne barake.

— Ceterin? Kaj se je zgodilo? se je oglasila prestrašeno Ana.

— Jaz sem. Jaz...

— Marija pomagaj! Kaj je?

— Nič ni.

— Tiho! Mati bdi. Po kaj si prišel?

— K tebi.

— Bodi pameten!

— Brez službe je.

— Bo že kaj dobil.

— Misliš zares z njim?

— Čisto zares.

— Ana? se je oglasil slaboten ženski glas v baraki.

— Pojdi in bodi pameten! je zaprla Ana okence.

— — — — —
Temna polnoč.

Iz taborišča bivših frontnih bojevnikov je nekdo stopil na cesto.

— Odkod?

— Od Ane!

— Lažeš!

— Vprašaj jo!

— Lopov! Izdajica!

— Ooooouuu...

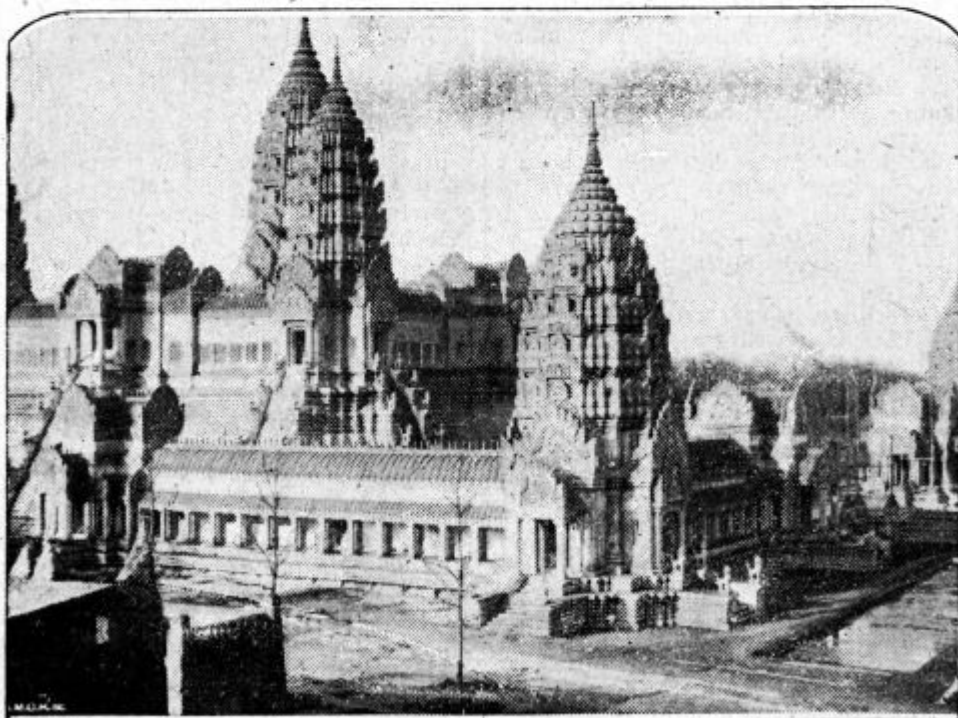
Težki koraki so se izgubili v gluhi noči.

— — — — —

Topel majski dopoldan. Solnce je sijalo skozi zamazana okna v nemo strojnico Pretvornika. Počasi so se odprla vrata. Stromitelj Ceferin je premeril z udrtimi očmi tihi prostor, stopil k steni, se za hip zamislil in mahoma pognal stroje. Ana! je pogoltnil bolestni vzklík — in transmisije so mu zapele v slovo svojo brnečo pesem.

Mednarodna kolonialna razstava v Párizu

Na veliki kolonialni razstavi v Parizu bodo zastopane tudi francoske kolonije v Aziji. Na sliki vidimo točen posnetek slikovitega templja iz Angkore (Francoska Indokina)

I. Kaiser

Splošna gospodarska in agrarna kriza

V našem narodnem gospodarstvu igra najvažnejšo vlogo poljedelstvo, saj se bavi in preživlja s poljedelstvom nad 80 odstotkov prebivalstva. Tudi v naši vnanji trgovini je poljedelstvo eno izmed najvažnejših strok, pa je mnogo-krat odvisna aktivnost naše trgovinske bilance od uspešnega izvoza, zlasti žita in višine cen.

Naše poljedelstvo preživlja težko krizo, ki je posledica splošne svetovne gospodarske krize. Učenjaki, praktiki in politiki se bavijo s temi problemi in iščejo vzrokov temu težkemu gospodarskemu položaju.

Kot vzroki splošne gospodarske krize se navajajo — nadproizvodnja, preobsežno izvedena gospodarska racionalizacija, nepravilna porazdelitev zlata in tako dalje.

Ce motrimo vzroke gospodarske krize iz agrarnega stališča, vidimo, da v Evropi vzroki te krize ne leže niti v nadproizvodnji, niti v preobsežni racionalizaciji, niti ni glavni vzrok nepravilna porazdelitev zlata.

Evropa je izšla iz svetovne vojne moralno, socialno in gospodarsko opustošena. Težke so bile žrtve, ki so jih prinašale vse evropske države, da so preprečevale težke posledice, ki jih je zapustila vojna.

V prvih povojnih letih se je mogel opaziti v evropski poljedelski, zlasti pa v industrijski proizvodnji velik napredek, ki ga je prinesla na eni strani velika potreba po vsakovrstnem blagu, na drugi strani pa tehnična spopolnitev.

Iščoč vzroke sedanje gospodarske krize je potrebno, da premotrimo predvsem položaj, napredek in gibanje evropske žitne proizvodnje, pa bomo tako ugotovili, da je eden izmed mnogih drugih vzrokov tudi vzrok zgrešena mednarodna porazdelitev dela in neusmerjena poljedelska oziroma žitna proizvodnja.

Kako se je razvijala žitna proizvodnja po vojni? V letu 1924. je znašal pridelek pšenice v Evropi 285 milijonov meterskih stotov. Naslednja leta se je

znatno zvišal in dosegel v letu 1930. 357 milijonov meterskih stotov. Pridelek rži v Evropi je narasel v istem razdobju za okroglo 70 milijonov meterskih stotov, to je od 164 milijonov meterskih stotov v letu 1924. na 237 milijonov meterskih stotov v letu 1929.

Prav tako zaznamuje velik porast pridelek ječmena od 111 milijonov meterskih stotov v letu 1924. na 145 milijonov meterskih stotov v letu 1930. Isto je tudi s pridelkom ovsa, medtem ko je pridelek koruze močno variiral in znašal 1925 54 milijonov meterskih stotov in v naslednjih letih padel na povprečno 42 milijonov meterskih stotov.

Pridelek vseh vrst žita je narasel torej v tem času od 715 milijonov meterskih stotov na 883 milijonov meterskih stotov, to je za 168 milijonov meterskih stotov.

V primerjavi, da se je pridelek žita v Evropi povečal za okroglo 20 odst., število evropskega prebivalstva, brez Rusije, pa je naraslo od 353 milijonov v letu 1913 na 370.8 milijona v letu 1928, torej približno za 5 odst., izgleda na prvi pogled, da je nastala ob tej zvišani proizvodnji žita v Evropi in nesorazmerju med proizvodnjo in porastom prebivalstva — žitna nadproizvodnja, ki je povzročila agrarno krizo.

Toda temu ni takpo!

Po cenitvah višine evropske žitne proizvodnje, ki je okrog 883 milijonov meterskih stotov ter uvoza žita v Evropo iz prekomorskih držav, odštevši izvoz iz evropskih izvoznih držav žita, bi znašala potreba na žitu v Evropi letno nad 1100 milijonov meterskih stotov. Da bi po teh cenitvah Evropa krila potrebo na žitu z lastno proizvodnjo, bi jo morala še za čez 200 milijonov meterskih stotov zvišati.

O nadproizvodnji žita kot vzroku agrarne krize v Evropi torej ne more biti govora.

Kako je potem mogoče, da preživlja Evropa težko poljedelsko krizo, ki se je tako globoko zasekala v vse gospodarsko in socialno življenje?

Poljedelstvo evropskih agrarnih držav, ki so Jugoslavija, Bolgarija, Poljska, Romunija in Madžarska, bi moglo imeti ob primerni spremembi mednarodno - trgovinsko političnih odnošajev in pravičnejši porazdelitvi mednarodnega dela najširšo možnost svojega razvoja. Ob likvidaciji vojne je zašla ureitev mednarodnih trgovinskih odnošajev na kriva pota. Potegnile so se nove meje, ustvarile nove države, po narodnosti in duševni kulturi; — nastale so nove gospodarske edinice, ki so, naravno, stremele za tem, da razvijejo čim popolnejše svoje gospodarstvo, ga ščitijo z carinskimi ovirami in se gospodarsko popolnoma osamosvoje.

Agrarne države so stremele za izgraditvijo domače industrije, industrijske države pa so zaradi nezadostnih sredstev za prehrano prebivalstva in iz avtarkičnih nagibov pričele z vso silo in velikimi žrtvami pospeševati svoje poljedelstvo. Z vztrajnim razvojem poljedelstva v industrijskih državah so pričeli prvi težki časi v žitni proizvodnji v vzhodnih in južnovzhodnih evropskih agrarnih državah, ker so pričele industrijske države v zaščito svojega poljedelstva vedno bolj ovirati uvoz žita iz teh držav.

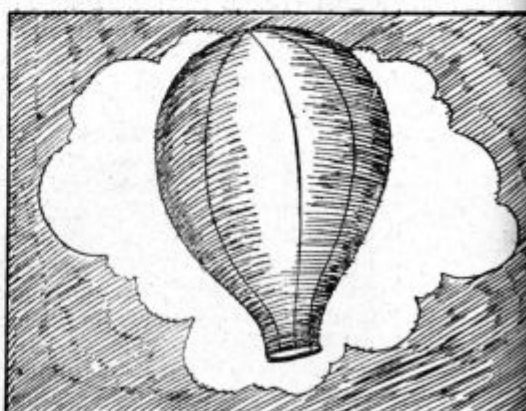
V večini agrarnih držav je bilo poljedelstvo prav do zadnjih let na jako primitivni stopnji svojega razvoja, kar je znatno oviralo in ovira še danes kvantitativni in kvalitativni napredek v žitni proizvodnji. Žetveni prinos na 1 ha ostaja v teh državah z ozirom na primitivno obdelavo zemlje daleč za žetvenim prinosom severnih industrijskih držav, ki je zaradi naprednejšega načina obdelave zemlje mnogo višji.

Največji je žetveni prinos na Danskem z 3300 kg žita na 1 ha, sledi ji nato Holandija, Belgija, Anglija, Švica, Nemčija in vse druge industrijske države. Šele od 13. mesta dalje prihajajo agrarne države, kakor Madžarska z 1300 kg na 1 ha, na 14. mesto Bolgarija z 1270 kg, na 15. mesto naša država z 1210 kg in 17. mesto Romunija z 800 kg na 1 ha.

Le malo je napredovala žitna proizvodnja v Bolgariji in na Poljskem. Tudi v Romuniji ni opazati velikega napredka. V naši državi pa je porastla proizvodnja pšenice od leta 1927. doslej skoraj za 1 milijon ton.

Napredek v žitni proizvodnji držav, z največjo površino obdelane zemlje in agrarno strukturo gotovo ni zadovoljiv in je zaradi tega nujna potreba, da slede

RAZVOJ LETALSTVA

Montgolfierja sta zdaj naredila še večji balon. Ta je imel obliko hruške in vsebino 600 kubičnih čevljev. Bil je tako močan, da je potrgal vrvice, s katerimi je bil privezan k tlu, in zletel 700 čevljev visoko.

Naslednji balon, ki sta ga naredila podjetna brata, je bil že velikan. Imel je 35 čevljev premera. Obod je bil dvojen: znotraj platno, zunaj papir. Ta balon se je vzdignil 1000 čevljev visoko in padel na tla miljo daleč od kraja, kjer sta ga bila spustila.

v pogledu moderne obdelave zemlje in s tem zvišanja žetvenega prinosa vzgledu Amerike, pa tudi vzgledu severnoevropskih držav.

Tem nezadovoljujočim rezultatom v žitni proizvodnji agrarnih držav pa stoji nasproti vztrajen napredek žitne proizvodnje industrijskih držav. Tako je n. pr. Avstrija zvišala pridelek pšenice od 1,390.000 meterskih stotov v letu 1919. na 2,710.000 meterskih stotov v letu 1926. in na okroglo 3 milijone meterskih stotov v letu 1930.

Italija je dvignila pridelek pšenice od 53 milijonov meterskih stotov v letu 1927. na okroglo 71 milijonov meterskih stotov v letu 1929. Velik napredek v žitni proizvodnji pokazuje nadalje tudi Nemčija in posebno Francija.

Tako stanje je povzročilo ponovne težave v agrarnih državah, ki so se pričele boriti za tržišča v inozemstvu. Tekma je postajala vedno ostrejša, cene nestalne.

Eden izmed vzrokov težkega položaja v poljedelstvu agrarnih držav je torej brezdvomno tudi agrarni protekcionizem industrijskih držav, ki je tudi sicer kvarno vplival na trgovinske odnose med industrijskimi in agrarnimi državami.

Pravi izvor agrarne krize v Evropi pa leži v racionalizirani, najmodernejše opremljeni in mehanizirani prekomorski, zlasti ameriški žitni proizvodnji, ki z ogromnimi količinami cenenejšega žita preplavlja evropsko žitno tržišče.

Vse prekomorske države povečavajo od leta do leta površino zasejano s pšenico. Kanada je povečala površino od 4 milijone ha v letu 1913. na 9,700.000 ha v letu 1928. in temu primerno seveda tudi pridelek pšenice od 53 in pol milijona meterskih stotov na 154 milijonov meterskih stotov. V Zedinjenih državah severne Amerike je znašala površina zasejana s pšenico leta 1928. toliko, da je bil pridelek pšenice za 4 milijone meterskih stotov večji nego pred vojno.

A tudi znatno zvišanje svetovne in posebej prekomorske žitne proizvodnje ne more biti najnevarnejša za žitno proizvodnjo v Evropi, v kateri znaša potreba po žitu preko 1 milijarde meterskih stotov.

Nevarnejša za evropsko poljedelstvo je ameriška racionalizacija v žitni proizvodnji, ki je omogočila veleproizvodnjo, znižanje produkcijskih stroškov in s tem prodajnih cen.

In baš velik uvoz ameriškega žita v Evropo po cenah, po katerih ga ne mo-

V SLIKI IN BESEDI

Montgolfierja sta mislila, da je dim ali »sopara« tisto, kar žene njune balone kvišku. Nista se še zavedala pravega vzroka — to je, da je vsaka količina vročega zraka lažja od enake količine hladnega zraka in zaradi tega stremi vzgor. Ali sta to načelo sploh kdaj spoznala, je za nas znanstvena stvar — važni so uspehi, ki sta jih dosegla.

Zgodovina poroča, da sta nazadnje priredila javen poizkus. Junija meseca l. 1783. je zavladovala v Annonayu, njunem domačem kraju, veliko razburjenje. Ugledni ljudje so dobili vabila in po mestu se je razširila govorica, da bodo spustili v zrak ladjo, napolnjeno s soparo. Množica nejevernih gledalcev je napolnila mestni trg. »Domišljata si, da se bo napihnjena vreča vzdignila v zrak,« so šepetali med seboj. »Taka nespamet!«

re nuditi nobena evropska agrarna država, je popolnoma zmedel evropsko žitno tržišče in povzročil poleg ruskega dumpinga ogromen padec cen.

Dobra kakovost ameriškega žita in ugodne cene so preorientirale evropsko žitno tržišče in prinesle nove nesporazume v odnošajih med posameznimi evropskimi državami.

Ameriško žito in njega nizke cene so pritegnile nase evropske države, ki uvažajo žito in statistika o uvozu žita v Evropo kaže sliko, ki nazorno pred očuje nezdružive razmere v evropskih mednarodnih trgovinskih odnošajih.

Vseh pet evropskih agrarno-izvoznih držav izvozi povprečno 30.770.000 meterskih stotov žita. Napram temu pa znaša skupni čisti uvoz žita ostalih evropskih držav povprečno 274 milijonov meterskih stotov. Če se odšteje izvoz agrarnih držav od uvoza žita vseh ostalih evropskih držav, znaša uvoz žita v Evropo 243 milijonov meterskih stotov.

Nastane torej vprašanje, ali bi ne mogle kriti evropske agrarne države ob intenzivni racionalizaciji in moderniziranju svojega poljedelstva znaten del tega prekomorskega uvoza?

Bilo bi to možno ob pravični porazdelitvi proizvodnih področij, ob spremembi evropske proizvodjalne politike; bilo bi to v korist ne le agrarnim, marveč tudi industrijskim državam, ki so s poljedelsko krizo izgubile jakega konzumenta industrijskih proizvodov.

Karakterističen za gospodarske razmere v Evropi je zato pogled v uvoz žita iz prekomorskih držav. Nemčija je uvozila iz Amerike 1929 3.518.732 ton pšenice; iz vseh evropskih agrarnih držav pa le 767.752 ton. Koruze je uvozila iz prekomorskih držav 301.599 ton, iz vseh evropskih držav pa le 50.330 ton. Avstrija je uvozila 1929 eno tretjino celotnega uvoza pšenice iz Amerike in več nego polovico koruze. Naša država je uvozila n. pr. v Švico 1925 28.600 ton koruze, 1928 pa le še 114 ton. Napram temu pa stoji uvoz koruze v Švico iz Argentine, ki je znašal 1925 103.051 ton, 1928 pa 128.772 ton.

Vse to je porazno vplivalo na žitne cene, ki so padle pod produkcijsko ceno odnošno na in celo pod predvojno višino.

V naši državi je znašala povprečna cena pšenici 1923 od 430 do 450 Din za 100 kg. cena koruze pa 235 do 260 Din.

V letu 1930 pa je bila povprečna cena pšenice 180 do 190 Din, koruze pa 90 do 105 Din, kar znači, da je dosegla pšenica predvojno ceno, koruza pa je za okroglo 3 zlate dinarje za 100 kg cenejša nego pred vojno.

Slabo vnovčevanje žita, ki je povzročilo težko poljedelsko krizo, je močno vplivalo na kupno moč kmeta. Poljski pridelki so padli v ceni, industrijske potrebsčine, ki jih kmet kupuje, pa so še vedno za 18 do 30 odst. dražje nego pred vojno.

Posledice tega neugodnega stanja so se prenesle na vse evropsko gospodarstvo, zlasti tudi na industrijo. Nastopila je v industriji omejitev proizvodnje, veliko nesoglasje med proizvodnjo in potrošnjo, sledijo redukcije delavstva in znižanje mezd, kar ustvarja zopet nov pereč problem, — problem velike armade brezposelnih, ki zahtevajo dela in kruha.

Pod pritiskom težke krize bo morala Evropa končno vendarle spremeniti svojo trgovinsko in proizvodjalno politiko in slediti vzgledu prejšnjeletnega ogromnega gospodarskega razmaha Amerike.

Elektrika v možganih

Odkar je fiziologija ugotovila, da strujajo v vsakem živem bitju električni toki in od kar lahko fizika izmeri tudi najslabotnejše električne toke, so vedno znova poskušali, da bi registrirali takšne toke v možganih.

Že 1874 je imel Anglež Caton uspeh s takšnimi poskusi, a v najnovejšem času jih je vršil prof. Haus Berger na človeku. Pri tem je postopal običajno tako, da je potisnil dve elektrodi iz srebrne žice pod kost do možganske površine. Elektrodi sta bili zvezani z izredno občutljivim galvanometerom. Tako je mogel dognati, da so električni toki v človeških možganih odvisni od vsakega zvočnega, svetlobnega in drugega čutnega dražljaja. Poskuse je vršil na nekem svojem asistentu zdravniku.

Seveda so posamezni pojavi še vse premalo raziskani, da bi bilo mogoče povedati o njih kaj bolj podrobnega. Gotovo pa je, da se v človeških možganih tvorijo električne struje in to je velike važnosti za fiziologijo, ki bo morda v bližnjem času sposobna ugotoviti določene spremembe v delovanju možganov s preprostimi fizikalnimi postopki. Morda ni daleč čas, ko bodo z električnimi aparati raziskovali možgane in njih obolenja, kakor to delajo že danes glede srca.

CONSTANTIN MEUNIER

Dne 12. aprila je minulo sto let, odkar se je rodil Constantin Meunier, največji belgijski kipar prošlega stoletja.

Umetnik, ki je umrl 4. aprila 1905 v Bruslju, je skoro vse svoje življenje prebil v domovini. Njegova umetnost je zrastle iz belgijskih tal. Najprej je bil gojenec bruseljske Akademije, potem pa je šel v trapistovski samostan. Vtisi, ki jih je dobil v samostanski strogosti in samoti, so postali odločilni za njegovo poznejše življenje. Največje odkritje v svojem življenju pa je napravil v osemdesetih letih prošlega stoletja, ko se je naselil v belgijskem premogovnem revirju, kjer je začel upodabljati življenje rudarjev, kovačev, plavžarjev, steklarjev in sličnih delavcev v teh industrijskih panogah. Postal je predstavljalec socialnih problemov v plastični umetniški obliki. Trdo življenje, ki pesti ljudi, je odkril s svojo umetnostjo, približno ob istem času, ko je van Gogh ustvarjal svoje slike.

Posebno značilno za Meunierja je zveza socialne (često tudi socialistične) mi-

sli z religiozno idejo. Dela, ki jih je izvršil, so mu prinesla svetovno slavo. 1882 je postal profesor na akademiji v Louvaineu. Danes Meunierja ne preceňujejo, kakor so delali svojčas, njegove plastike, med katere spada tudi najbolj znana skupina »Industrija« v Draždenu, pa so obdržale vrednost in zdaj začenjajo priznavati tudi Meunierjeve zasluge za slikarstvo. Kar pa ga dela posebno pomembnega in kar bo na njem ostalo, to je spoznanje socialnih vprašanj, njih izraba v umetnosti, kjer se jim pridružuje ljubezen do domače zemlje in domačega ljudstva. Meunier je upodobil v svojih slikah in risbah cele tvornice, industrijske naprave in delavska mesta. Med njegove največje zasluge pa spada nedvomno dejstvo, da je pokazal pri tem na težko življenjsko usodo ljudi, ki živijo v tem okolišu.

500.000 avtomobilov na leto

Pod naslovom »Ali nas bodo preplavili rdeči avtomobili?« prinaša najbolj razširjena francoska revija »Je sais tout« zanimiv članek izpod peresa inženjerja Marcela Béreuxa, z uvodom senatorja in člana komisije za carine in trgovinske pogodbe Edmonda Cavillona, v katerem razpravljata avtorja o izvajanju sovjetskega industrijskega programa tako zvane petletke in nje usodnih posledicah za vse industrijske države. Iz članka objavljamo v naslednjem nekaj glavnih dejstev in ugotovitev, ki kažejo prave načrte sovjetrov.

Do časopisju se že delj časa ponavlja beseda, ki po moji pameti ni točna: Gre za prosluli ruski dumping. Ali je to res dumping? Ne verjamem. Dumping je namreč prodajanje kateregakoli blaga v inozemstvo za prodajno ceno, ki je manjša od lastne cene. V tem primeru pa ne gre za to.

V lastne cene se morajo neobhodno šteti najprvo stroški za sirovine, potem stroški fabrikacije, všteti mezde in končno transportni stroški.

Znano pa je, da si je Rusija samovoljno prilastila zemljo in rudnike, tako da stroški za sirovine v večini primerov sploh ne pridejo v poštev. V stroških fabrikacije pa je na prvem mestu odplačevanje kapitala, kar pa za sovjete prav tako ne obstoja. Ruski vlastodržci so si prisvojili že obstoječe tovarne, ki jih lahko izrabljajo, ne da bi jim bilo treba odplačevati ali obrestovati socialni kapital. Kar se tiče mezd, so pa — kolikor sploh vemo iz te dežele — jako nizke in komaj zadoščajo delavstvu za najpotrebnejše. Tudi to je znano, da gre ves denar, ki smukne mimo delavca v obliki mezde, večinoma takoj spet nazaj v kooperative, ki edine smejo razpečavati produkte, potrebne za vsakdanje življenje.

Transportni stroški, ki povsod drugod močno dvigajo lastne cene, tamkaj tudi niso posebno veliki, ker so se sovjeti železnice prav tako polastili kakor drugih naprav in jim tudi v tem primeru ni treba odplačevati v njih naloženega, predvsem francoskega kapitala.

Iz vseh teh razlogov ni mogoče točno dognati, kakšne utegnejo biti lastne cene sovetov in zaradi tega ni mogoče trditi, da bi ruske sovjetske republike prodajale svoje produkte po cenah, ki so nižje od lastnih cen. Teh pač ne poznamo, a vsekako so nižje, kakor v katerikoli drugi civilizirani državi.

Po tem pregledu je laglje razumeti famozni načrt petletke. Za bodočnost Rusije so se nudile voditeljem dve rešitvi: Izvažati po nizkih cenah čim več sirovin,

ki jih ima zemlja v izobilju, da se na ta način poruši ravnovesje svetovnih tržišč in s tem sprožijo velike socialne krize in zmede, vodeče do boljše vizacije Evrope. Ali pa z vsemi silami, ki z njimi razpolaga diktatura, pospešiti industrializacijo. Izteptati v nekaj letih iz tal toliko, za kolikor so rabili drugi narodi desetletja in postati na ta način velika produktivna in predelovalna država, morda celo največja poljedelska država sveta.

Sovjeti so se odločili za drugo alternativo in so sestavili velikanski petletni program, ki daleč prekaša gospodarske načrte vseh drugih držav. Ta program se z vso doslednostjo izvaja že od 1928 in bo po zanesljivih informacijah v splošnem dosegel 75 do 80 odstotkov zamišljene produkcije. V nekaterih panogah se je dosegel višek že v dveh letih. Z obilico denarja, ki se steka v državo od masne prodaje žita, lesa, petroleja itd. si je Rusija lahko nabavila vso potrebno opremo za poljedelske in industrijske obrate ter si zagotovila sodelovanje vseh prepotrebnih inozemskih tehnikov - specialistov. Na zapadu si niti predstavljati ne moremo, kakšna je ta splošna mobilizacija civilistov, slična pozivu pod orožje v vojnem času. Povsod vlada neizprosna disciplina, kakor da bi bili Rusi (kar v nekem pogledu tudi velja) na vseh straneh obdani od sovražnikov. Parola je, da se morajo doseči predvidene številke, pa naj velja kar hoče.

In tako bodo Rusi na koncu te dobe, v posesti vseh potrebnih sirovin, manufakture, in delovnih moči lahko v najugodnejših prilikah začeli veliko gospodarsko ofenzivo, ki utegne postati usodna za vse poljedelske in industrijske države, temelječe na stari doktrini privatne lastnine. Države, ki izvažajo največ lesa, žita, petroleja in volne, so že trdo občutile posledice prvih napadov. Sedaj so na vrsti tudi industrije mesa, konzerv, vina, olja, kovin in še nešteto drugih, za katere je Rusija podvojila, potrojila in celo popeterila produkcijo v primeri s predvojno dobo.

Že večkrat smo imeli priliko opozoriti na nevarnost, ki preti našemu narodnemu gospodarstvu od slične inozemske nadproizvodnje. To pot pa se bomo zadovoljili zgolj z nekaterimi natančnimi številkami na področju avtomobilske industrije. Stalin sam je dejal, da bo ruska strojna industrija konec petletke proizvajala letno za okroglo 54 milijard dinarjev strojev. V razdobju 1929-30 je proizvodnja dosegla že 70 odstotkov zamišljene množine, tako da bo ves načrt izveden najkasneje v treh letih.

Jasno, da je tak uspeh le še bolj razvil ambicije sovjetov. Evo, dokazov od samega Stalina: »Proizvodnja traktorjev mora doseči konec petletke 55.000 edinic. Toda po neki resoluciji osrednjega odbora je to število premajhno, in veli, da se mora dvigniti proizvodnja do takrat na 170.000 traktorjev. Podobno je v avtomobilski industriji: določeno je, da se mora konec petletke producirati 200.000 avtomobilov letno, mesto le polovičnega števila, kakor je bilo predvideno spočetka.

Napredek je velikanski, če pomislimo, da so na Ruskem izdelali prvih 100 avtomobilov in prvih 170 traktorjev šele 1924.

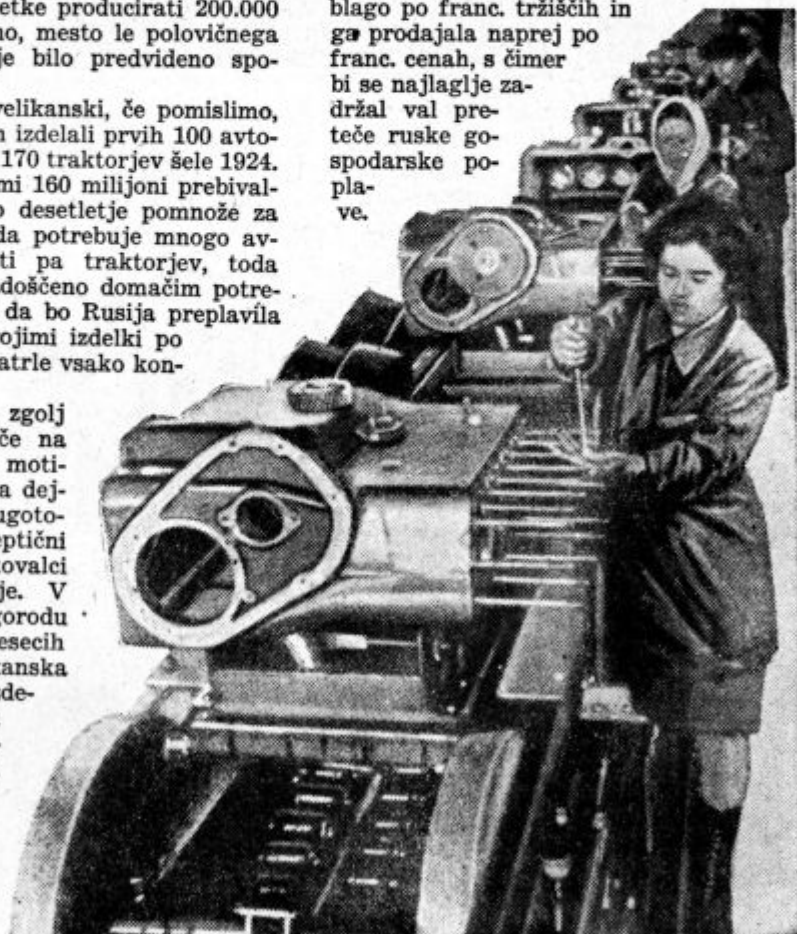
Rusija s svojimi 160 milijoni prebivalcev, ki se vsako desetletje pomnože za 3 milijone, res da potrebuje mnogo avtomobilov, zlasti pa traktorjev, toda ko bo enkrat zadoščeno domačim potrebam, je gotovo, da bo Rusija preplavila inozemstvo s svojimi izdelki po cenah, ki bodo zatrlje vsako konkurenco.

Vse to niso zgolj trditve, temelječe na kakih političnih motivih, marveč suha dejstva, ki so jih ugotovili najbolj skeptični evropski obiskovalci sovjetske Rusije. V Nižnjem Novgorodu bo v nekaj mesecih dograjena velikanska tovarna, ki bo izdelala letno nad 100.000 sovjetskih Fordov. Druga slična tovarna se snuje baš sedaj, ker je po prvi petletki v načrtu še drug enak industrijski

program, ki bo predvidoma končan 1936 do 1937, in do takrat hočejo sovjeti producirati letno pol milijona avtomobilov.

Tovarne traktorjev bodo že drugo leto dosegle razsežnost največjih ameriških tovarn. Desettisoči delavcev, inženjerjev in tehnikov, ki jih zahtevajo tako ogromna podjetja, često niso zadostno na razpolago. Toda vse šole so po svojem učnem programu uravnane na dresiranje potrebnih kadrov tehniških moči. Vrh vsega tega pa se na veliko snujejo laboratoriji in instituti za znanstvena raziskavanja.

Pisec zaključuje članek s pozivom, da bi se morale pravočasno združiti vse prizadete države k enotnemu odporu proti ruski gospodarski ofenzivi. Če ne, pa predlaga, naj bi se posebej za Francijo osnovala nakupovalna organizacija, ki bi sama pokupila vse rusko blago po franc. tržiščih in ga prodajala naprej po franc. cenah, s čimer bi se najlaglje zadržal val preteče ruske gospodarske poplave.

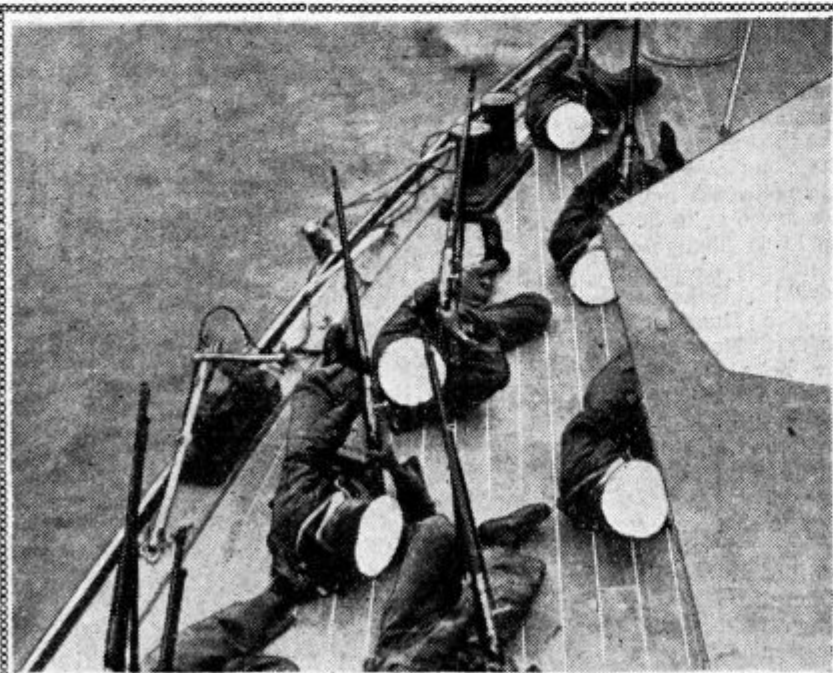

Ruske delavke v bivših Putilovih tovarnah v Leningradu pri serijski montaži avtomobilskih motorjev

Vojna tehnika v zraku

Zgoraj levo: kinematografska strojna puška v francoski vojni aviatiki za fotografiranje sovražnih letal. Desno: angleško torpedno letalo s torpedom, težkim 1000 kg. — Spodaj levo: v obrambi pred zračnim napadom na vojno ladjo. Desno: ameriški letalci spuščajo nad New Yorkom umetno meglo, ki naj zakrije velemesto sovražnim letalom.

KRIVDA ELIJA PILONA

Spisal Ivan Podržaj

Roman

17. nadaljevanje

22

Matkovi so bivali v dvoriščnem stanovanju stare temne hiše na Zbornem trgu. Mladeniški gospod Stanko, njegova koketna žena, gospa Rina in njuna hči, drobno šolsko dekletce z udrtimi, vprašujočimi očmi. Živeli so v stiski, kajti gospod Stanko, vihrav povojni novak, je kaj kmalu padel z višine samostojnega pridobitnika v siromašno zavisnost sistematičnih ljudi, ki ne poznajo usmiljenja s človekom lahkoživih nazorov.

Gospod Stanko je bil bolj prijatelj nego sorodnik gospe Mite in ne toliko spletkar po značaju kolikor kovar po poklicu. Gospa Rina, sloka svetla plavalaska, željna življenja in zabave, ni hodila v družbo — ne zaradi moževe ljubosumnosti, temveč iz razlogov, ki so močnejši od vsake ljubosumnosti. Kdor ni ali ne zna ali ne more biti v službi Mamona, mora zatirati še tako skromno poželenje po življenjskih dobrinah.

Kmalu po kosilu sta prišli k Matkovim gospa Mita in gospodična Marija. Toliko da so se pozdravili, že je izrazila gospa Rina željo po skupnem sprehodu, ki naj bi ga zaključil običajen obisk v kavarni.

Marija je čutila na tihem silen dolgčas in je komaj čakala, da se more posloviti in iti na Mirje. Molče je pogledala na Mito, ki je rekla:

— Ah, ta mladina! Takšno vreme, da bi človek nairaiši čepel kar doma, mladina pa ne strpi in ne strpi!

— Saj govoriš, ko da ti je petdeset let! se je oglasil gospod Stanko s priliznjanim nasmehom.

In gospa Rina se je zasmejala:

— Lenoba je začetek starosti.

— No, če sem jaz lena, potem si pa ti naravnost gnila! se je obrnila navidezno užaljena gospa Mita k Mariji.

Marija se je lahko smehljala. Potegnila je Mito za komolec in dejala:

— Danes si pa res natak njena...

Hotela je reči še nekaj, pa se ji je v grlu zataknilo in je morala zakašljati, da prikrije zadrego. Čutila je, da je nenadno zardela, pa si je pokrila obraz z ročno torbico.

— Sei doch... poglej! je pokazala gospa Mita na tla.

Marija se je urno sklonila in pobrala pismo, ki ji je bilo zdrknilo iz torbice. Gospa Rina je opazila in ji šaljivo zapretila s prstom.

— Ja... wo ist denn mein 'Deček'? se je vznemirila gospa Mita in klicala psa s sladko žalostnim glasom.

— Ali naj grem ponj? je skočil k vratom gospod Stanko, zmerom pripravljen za slične usluge.

— Pusti ga vendar, da se malo preteče in prezračil! je rekla gospa Rina, ki se ni čutila niti malo prizadeto po Mitini opazki.

— Saj je itak zmerom na cesti, ie nejevoljno pristavila Marija.

— Seveda. Mar je tebi za živalco! Mein armer 'Deček', če bi ne imel mene! je tožila gospa Mita v iskreni skrbi za psa.

— Marija ima rajša mačke, ali ne Marija? se je zasmejala gospa Rina.

— Pa še kako! Komaj čaka... je utihnila gospa Mita in pomežiknila Stanku.

— Res, Marija? je stopil k nji gospod Stanko.

Mariji se je zdelo vse to govoričenje smešno in zoprno. Njene velike, črno obrobljene oči so otožno gledale na zasnežen prizidek, ki se je prijetno odražal v motni dvoriščni puščobi.

— Če dovoliš, pa te spremim, se je ponujal gospod Stanko z osladnim glasom.

— Kar pojdiva! je velela gospa Mita in opomnila Marijo na njun dogovor.

Na Marijinem obrazu se ni spremenila niti ena poteza. Molče je prikimala in odšla s Stankom.

— Ali se ti ne zdi, da je Marija shujšala? je vprašala gospa Rina, ki si je nemoteno ličila obraz.

Gospa Mita, ki je bila sedla na starinski stol ob goli steni, si je popravljala laše in izza ogledalca pogledala na Rino.

— Jaz na njenem mestu...

— Zdi se, da je zares zaljubljena, je posegla v besedo gospa Mita.

— Ko bi bila jaz na njenem mestu, bi storila drugače. In ti?

— Tudi.

— Ali si ji kdaj govorila o tem?

— Neštetokrat.

— In kaj pravi?

— Zmerom je obupana.

— Vendar ne misli resno?

— Ne vem, kako bi rekla. Včasih pravi, da bo vse dobro, potem pa spet obupuje.

— Nikoli ne bo tako, kakor si predstavlja. Sicer pa ima prav. Mlada je. In kar je veliko vredno, je to, da je Pilon človek, ki se mu lahko zaupa brez bojazni. Preveč jo obožuje, da bi ji mogel pokvariti prihodnost.

— Ti ga ceniš previsoko. Kdo ve, kako je v resnici z njim! Čudak je na vsak način. Jaz bi ga pošteno os...

— Osmukala, kaj?

— Oskubila!

Njun pogovor je kmalu prešel v intimne zadeve in zadevice prebivalcev in prebivalk Mesta pod gradom, ki kljub svoji megleni pokrajinstvenosti in navzlic vsem cerkvam in samostanom ne zaostaja za sodobno moralo v razživetje pogreznjenih velikih mest.

23

Ura se je že bližala na tri, ko je stopil Elij Pilon v kavarno in se zapletel v razgovor z zdravnikom Grčo, čigar humor in ironija sta mu bila po vsem tem, kar je bil neposredno doživel, v uteho in razvedrilo.

— Vidite tisto tam, ne dajte se motiti, kar pogledjte, tisto šemo! Naravnost odurna je, idiotska! Ali je ne poznate? Da sem jaz njen oče, če ima taka prikazen vobče očeta, bi ji... Vi se čudite? Se smejite? Pogledjte, prosim, v javnem lokalu, v boljši kavarni! Zdaj se je lotila starih! In to je dekle iz družbe? je govoril doktor Grča, kakor da bi govoril o resni medicinski zadevi.

Menil je afektirano, izsredno obnašajočo se mlado damo s prostiškimi kretnjami bežniške prostitutke. Dekle, hči boljše matere, je sililo na gledališke deske in je živelo v zamami, da jo občuduje ves svet.

V Elijevo presenečenje je bil zdravnik topot nenavadno redko beseden. Njegov humor se je kmalu izgubil v ironiziranju gostov in v načenjanju vprašanj, zanimivih in važnih, toda nezdržljivih z Elijevim razpoloženjem.

— Kaj pravite, je pričel doktor Grča, o siljenju tako zvane socialne note v sodobni književnosti? Ne čitam mnogo, zdravniški poklic je preveč realen in ne nudi več dovolj zaslужka za vestno delo, zasledujem pa vse pojave književnega ustvarjanja. Majhni smo, pa bi bili radi veliki kakor narodi, ki prodajajo svoje ideje na debelo. Razumete?

— Če sem dobro razumel, ste izrekli to misel v zvezi s prvim vprašanjem.

— Da. Majhni smo. Majhni po številu, še manjši po bitju. To ni zlo. Zlo je, da hočemo izmaličiti svojo bistvenost s tujo duševnostjo.

— Omenili ste socialno noto v sodobni književnosti. Dovolite, da vas vprašam za pojasnilo? je rekel Elij, ki je podzavestno užival v spominu na svoja doživetja z Mary.

— Da sem specialist, bi vas povabil k sebi. Ker pa nisem, vam svetujem, da brzdate svojo nervoznost.

Elij se je začudeno nasmehnil.

— Moja opazka se vam vidi očitvidno neumestna. Najbrže si mislite: ta človek govori o moji nervoznosti, ker sem ga spomnil, da se je oddaljil od svoje teme, sam pa se ne zaveda, da preskakuje misli kakor jesenski zajec šture odrezanih zeljnatih glav. Ta domislica ni moja. In tudi to vem, da bi vi nikoli ne zapisali besede štor. Vem, vem, da ni knjižno pravilna, toda moj oče, ki je bil tudi zdravnik, pravi zdravnik in ne takšen kakršen sem jaz, je bil pomeščanjen kmet v svojih izrazih. In ta fraza je njegova.

— Pa ne da bi preizkušali na meni Freudovo teorijo?

— Gospod, jaz sem zdravnik, slab zdravnik, toda z zdravo pametjo! S svojo opazko sem vas hotel le opozoriti na damo, ki se zanima za vas.

Elij se je mahoma spomnil na Mary.

— Na damo... ki se zanima... zame? je rekel kolikor mogoče brezčutno in se skušal domisliti, ali ni bil doktor Grča morda v baru ali kako naj bi sicer vedel za njegovo poznanstvo z Mary.

— Da, da. Vsekakor zanimivejše od najinega pogovora.

— Gospod doktor?

— No, no! Razumem. Vendar ne boste tako nespametni, da bi sedeli dvajset let v mrzli vodi, kakor sem delal jaz. Mesto pod gradom res ni bog ve kaj, toda pretrpeti nam je! Dobro zabavo in na svidenje! Pa oprostite!

— Kaj naj oprostim? Da odhajate?

— Le pojdite, le! Prej bi bili povedali, pa bi vas ne bil mudil, je segel zdravnik v roko Eliju, ki se je zdajci domislil, da je Mary morda v kavarni in da ga opazuje. V resnični zadregi in prijetni radoznalosti hkrati se je ozrl po kavarni.

— Obrnite se za devetdeset stopinj, je dejal zdravnik in pokazal z očmi v kot za Elijevim hrbtom.

Presenečen je zagledal Elij — Marijo v družbi gospoda Matka. Kar zavrtelo se mu je. V zmedenosti je pogledal nekajkrat po vrsti na uro, se čudil, kako da je Marija v tem času v kavarni in se jezil v mislih nanjo, ker se ni mogla toliko zatajiti, da bi vsaj zdravnik ne bil opazil njenega zanimanja zanj.

— Dober okus. Čestitam, je ponovno segel doktor Grča v roko Eliju, ki se je nerodno opravičil in šel kakor v sanjah k Mariji.

Kri mu je šinila v glavo in ni vedel, ali naj prisede ali kaj naj stori, ko mu je Marija, potem ko ji je bil spoštljivo poljubil roko, ob napeti pozornosti gospoda Stanka, čigar prisotnost mu je bila že itak nezaželena, vrgla v razdvojeno dušo mrzel očitek brez vsake erotične primesi. Stal je nekaj trenutkov molče ob mizi, brez določne misli in namena. Začutil je v hrbtu ironične zbadljave zdravnikovih oči in sram ga je bilo. Sram pred gosti in pred mladeniškim gospodom, ki ni mogel prikriti svojega soglasja z Marijinim očitkom.

— Tako torej! je spregovorila Marija z užaljenim glasom. To mi delaš nalašč! Štiri bo ura in ti se lepo zabavaš v kavarni in me preziraš!

Elij se je oddahnil in rekel mirno:

— Oprosti, ura je komaj četrť čez tri in danes je vendar praznik.

— Praznik ali ne praznik, to me ne zanima! Ti moraš biti doma! Njene besede so ga zapogle v srce. Komaj je zadržal, da ni planil iz njega plamen ogorčenja. Strmel je vanjo v zmedu čuvstev in molčal.

— Prisedite, gospod Pilon, se je oglasil Matko.

— Bog ne daj! Nikakor! se je ozrla Marija sramežljivo izpod kloz buka po okolici.

— Saj grem, so se razklenile Eliju ustnice. Takoj grem.

— Pozna pamet, vendar pamet! se je prisiljeno nasmehnila Marija, stegnila roko in velela: Ključ, da ne bom spet stala pred durmi!

Molče je segel v žep in ji izročil ključ.

— Na svidenje! je rekla prijaznejše in začela listati po časniku s podobami, kakor da se ni zgodilo nič posebnega. Svež smehlaj ji je razširil ustne in se združil z nasmeškom na licih.

24

Kdo more zabraniti bolniku, da ne bi upal v ozdravljenje? Kje je zakon, ki bi ustavil utripanje srca človeku z oslabeło voljo? Kdo more umoriti svojo ljubezen, ne da bi žrtvoval svojo srečo?

Blazno čuvstvo je prevevalo Elija, ko je sedel za pisalno mizo v svoji delovni sobi. Bolje ne biti nego živeti v strastnem snu, polnem hrepenenja in opojnosti, v oblasti čarodejne moči, ki srka kri iz razpaljenih žil. Nenadno ga je preletela misel, da bi pobegnil in se umaknil neusmiljeni sili svoje ljubezni, pa je ostal čisto miren in kakor na ukaz poslušal, ali se ne bližajo njeni koraki. Stopil je k oknu, se postavil za priveso in gledal po zasneženi ulici, odkoder je imela priti. Mahoma se je zdrznil in globoko zadihal. Prihajala je z urnimi, odločnimi koraki, lepa in omamljiva kakor vedno. Naslajal se je na njeni postavi in štel sekunde, ko stopi predenj in ...

Že je zavrtela ključ v hišnih vratih, ko je naglo pograbil pevkino sliko, jo vrgel nervozno v mizni predal in ga zaklenil. Urno je stopil na prag stanovanja. V tem trenutku je vstopila v vežo.

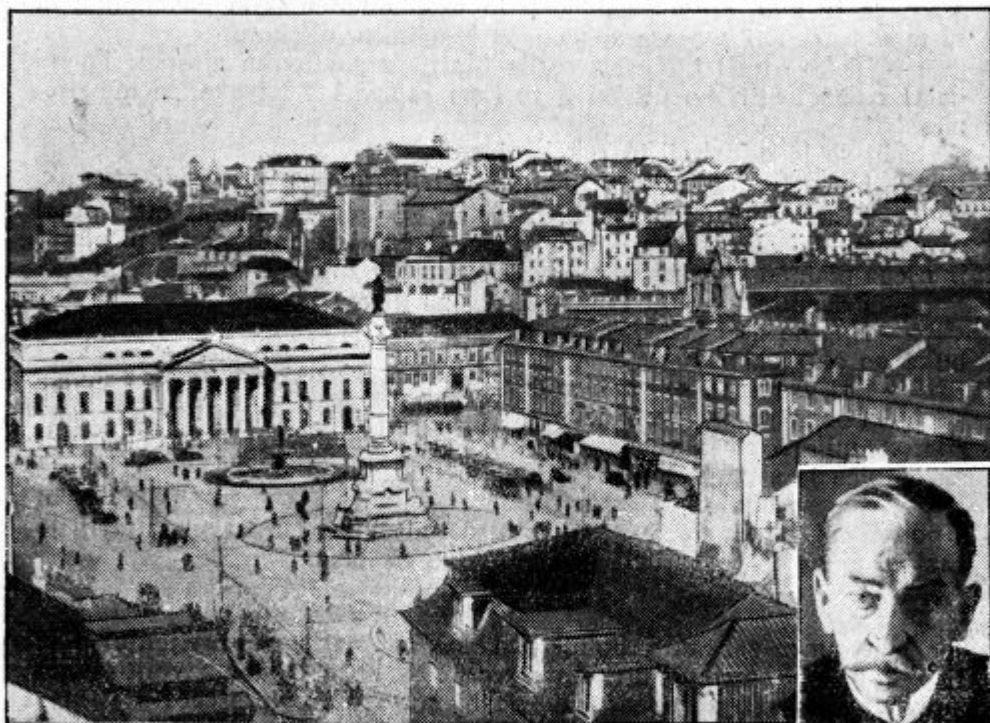
— Zakleni! je velela.

Stala sta v prednji sobi drug pred drugim. Njene oči so se ostro zapičile v njegove.

Portugalska eksplozivnost

Podoba je, da je nemirni duh, ki vlada v državah latinske Amerike, preskočil Atlantik ter povzročil splošne homatije tudi na Pirenejskem polotoku, odkoder so bile ustanovljene in naseljene imenovane pokrajine. Zlasti na Portugalskem so na dnevnem redu upori, revolucije in državni prevrati že skoro vso prvo četrt tekočega stoletja. Odstranitev monarhije in uvedba republikan-

nikakor ni zrelo. Po ulicah Lisabone, ki velja za eno najlepših obmorskih mest evropske celine, so vnanji znaki čisto se ponavljajočih posrečenih in tudi neposrečenih notranjih prevratov nekaj povsem običajnega. Pred šestimi leti je moral predsednik republike Guirnaraca odstopiti svoje mesto Gomezu da Costa, tega pa je lani zrušil general Carmona, ki vlada odslej kot neomejen gospodar nad imetjem in

Pogled na Lisabono z narodnim gledališčem. Spodaj desno: portugalski državni predsednik Carmona

skega ustroja sta osvobodili vse dremajoče razdorne sile in zadnja tri desetletja dežela ne more priti do ustabiljenega miru in reda.

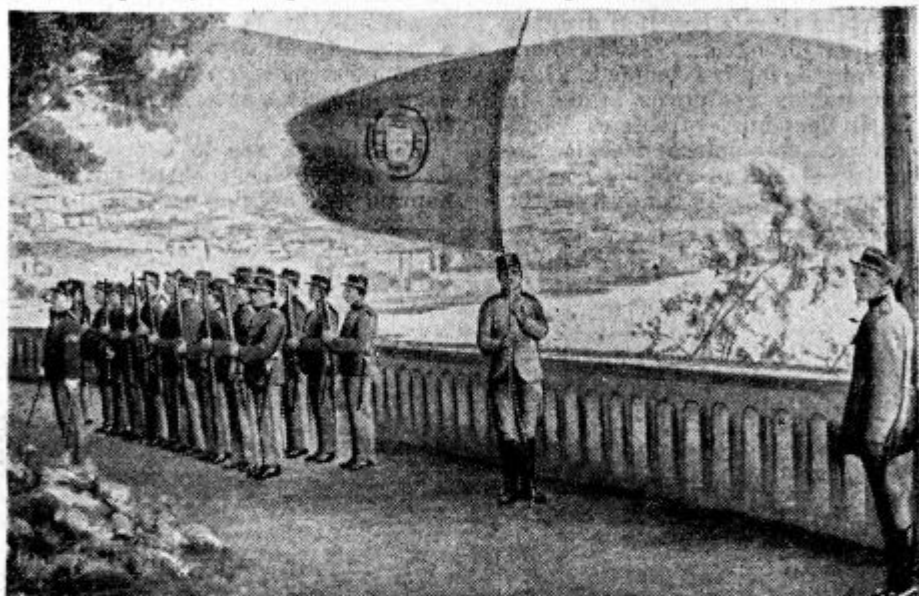
Od usodnega leta 1908, ko je Portugalska z umorom kralja in prestolonaslednika, stopila na opolzko pot prevratov, se dogajajo v njej leto za letom upori in nasilstvene spremembe režimov. Že dve leti po umoru kralja Karla je moral odstopiti in bežati iz države kralj Emanuel iz dinastije Coburg-Braganča. Od te dobe uživa Portugalska blagodatí republike, za katero prebivalstvo po vsem videzu

življenjem državljanov. Kakor v zadnjih stoletjih rimskega cesarstva, ko so vojaki zaporedoma postavljali in odstavljali cesarje, tako se na Portugalskem vršijo izpremembe na predsedniškem stolcu ob odločilnem sodelovanju višjih častnikov.

To pot velja nejevolja naroda generalu Cormoni, pod čigar vladó so se davčna bremena zvišala do neznosnosti, v političnem oziru pa so postali nasprotniki vojaških mogotcev skoro popolnoma brezpravni. Organi oblasti vlamljajo v zasebna stanovanja in odvajajo osumljence, kojih svojci običaj-

no šele po več mesecih dobe od aretirancev prve vesti iz kake daljnje portugalske kolonije. Na stotine političnih nasprotnikov generala Carmona je bilo na ta nasilen način odvedeno z rodnih tal in preseljeno v prekomorske

kraje na odkazana mesta in na prisilno delo. Zato je popolnoma razumljivo, da se je nevolja zgostila in izbruhnila v obliki odkritega upora. Vstaško gibanje se je začelo na otoku Madeiri ter odtod preskočilo na bližnje Azorske

Oddelek uporniških čet na Madeiri je snel zastavo portugalske republike in razobesil zastavo upornikov.

Funchal na Madeiri

otoke. Zanetili so ga ravno deportiranci, ki so s svojo agitacijo potegnili s seboj tudi domačine otokov. Da tudi na celini ne vlada vesplošno zadovoljstvo z režimom Carmone, je najboljši dokaz ta, da so se prve čete, poslone proti upornikom, pridružile slednjim in se je vlada morala poprijeti drugega sredstva, da jih ukroti. Vstaške otoke je blokirala z vojnimi ladjami, ki so odrezale otokom ves dovoz hrane in drugih življenjskih potrebščin. Vlada je s to pametno potezo dosegla dve ugodnosti: oslabilna ni svojih sil na celini z oddajo zvestih in zanesljivih čet,

svoje sile in moči. Ker pa vsak napor rodi odpor, se vzporedno s tem zbiranjem vojaštva zbirajo po predmestjih, v zakotjih in zatišjih nasprotniki te sile in čakajo na pripraven trenutek, da zrušijo osovraženega tirana. Temu bo z vso gotovostjo sledil nov samosilnik, ki ga bo treba odstranjati z istotoliko strastjo in zagrizenostjo, z istim šumom in gostobesednostjo bujnega južnjaškega temperamenta. Sisi-fovo delo!

Značilno za vse te homatije pa je, da je petmilijonski narod portugalski napram tem bučnim pojavom popolno-

Ponta del Gada na Azorih

na drugi strani pa onemogočila vse stike upornikov z ostalo državo ter tako omejila upor na malo površino otočja, ki meri okoli 3000 štirjaških kilometrov.

Samo ob sebi umevno je, da azorski upor, kakor je omejen le na neznatno in od celine zelo oddaljeno ozemlje, ne more ostati brez učinka tudi v ostali deželi. Prestolnica Lisabona in druga večja mesta so dobila pojačenja vojaške posadke in na ulicah je Carmo-nova vlada postavila strojne puške v grožnjo prevratnim življenjem in v dokaz

ma brez zanimanja. Glavni znaki tega naroda so: nad polovico prebivalstva je nepismenega, število porodov doséga zavidno višino, kakršno dosegajo le vzhodne in južne evropske države; to plodovitost pa s kruto roko uravnava velikanska umrljivost otrok, tako da priročni prirastek ne dosega one višine, ki bi je bilo po pravici pričakovati od tako jake narodne plodovitosti. Da pa dežela ni prenapolnjena, je človeškemu odtoku odprta pot za izseljevanje v kolonije, osobito pa v Brazilijo, kjer najdejo izseljenci bolj-

še življenjske pogoje nego v nemirni domovini.

Večne homatije na Portugalskem pa imajo po mnenju poznavalcev tudi globoke psihološke vzroke v neustaljeni duševnosti in razdvojenem narodnem značaju. Španec Salvador de Madariaga, profesor španskega jezika na vseučilišču v Oxfordu je lani izdal obširno delo o prebivalcih Pirenejskega polotoka ter je v tem delu tudi podrobno orisal portugalske narodne posebnosti. Po sodbi Madariage so Portugalci čuvstveno najbolj razgibano ljudstvo v Evropi. Portugalec je na eni strani skrajni romantik in pesnik, na drugi strani pa ga obdaja izključno materialistični in kupčijski duh. Prijeten in sladak, obenem pa surov in prostaški. V antropološkem oziru je brez enotnega tipa in so na Portugalskem orjaški plavalasci baje tako navadna pojava, kakor majhni, črnolasi in temnopolti, skoro negroidni tipi.

Bistvena lastnost njih duševnosti je silna eksplozivnost. Zaradi notranjih in zunanjih nasprotstev, strnjenih na videz v narodno enoto, toda brez notranjega stika je v narodnem značaju osnovna črta notranje nesoglasje, ki mora voditi do čestih, in redno se ponavljajočih izbruhov. V prejšnjih časih so bili taki izbruhi usmerjeni v koristni pravec, danes pa zanje ni več prostora in se morajo odigravati v manjšem prostanstvu. Podvigi Vasca da Game, Marka Pola in Magalhaesa niso nič drugega nego pojavi takih izbruhov portugalske narodne duše. Portugalec korenini globoko v svoji zemlji in jo ne zapusti zlepa. Samo za voljo zemljepisnega položaja je bil prisiljen, da je ustvaril ogromno kolonialno posest, vendar pa kolonije nikoli niso bile v tesni notranji zvezi z izhodiščem ter so vedno živele življenje svoje okolice in srede.

R. K.

Profesor Nyrop

(1858—1931)

Za njim žalujeta Danska in Francija; kajti noben tujec ni uspešneje proslavil v svoji domovini in po vsem svetu vrlih francoskega jezika.

Kristofer Nyrop, učenec pariške lingvistične šole je prišel 1899 kot vseučiliški profesor v Kodanju objavljati obsežno *Grammaire historique de la Langue française*, ki se je pred malo meseci zaključila s 6. snopiščem. Za to delo je prečital vse, kar je pisanega v francoščini od prvih početkov do danes. Ni čudno, ako je neumorni učenjak oslepel (1907) saj je potanko poznal tudi vse ostale romanske jezike s slovstvi vred. Poslej je še vedno deloval, čeprav ne z očmi: tekste mu je brala njegova žena. Dvakrat mu je bilo dano poslušati učenjaka s črnimi naočniki: 1911 na College de France in 1921 v Sorboni. Nisem se mogel ubraniti misli, da si je ta severnjak popolnoma prisvojil jasno metodo, ki zlasti odlikuje francoskega duha.

Med vojno je uporabil vse svoje sile, da je zagovarjal francosko stvar pred svojimi rojaki, katere je hotela zamrežiti nemška propaganda. Te govore o zgodovini in svetovni vlogi Francije je prevel iz danščine J. de Coussange. Njegovo občudovanje je stvarno. »Francija je zemlja lepote. Njeno ljudstvo ima vročen čut za skladnost potez, barv in oblik. V vseh panogah umetnosti nahajamo iste vrline, jasnost, točnost in osobito umerjenost prav tako v krepkem in silnem kakor v lahkem in ljubkem«. Je dejal in trditev takoj podkrepil z vzgledom iz umetniške keramike. In ko je pokazal,

da je Francija dežela vpljivosti in elegancije pa dežela radosti, je osnoval to izjavo na zgodovinskih razloge, za katere marsikak Francoz ne ve: ta Danec je bolj poznal Francijo nego premnogi Francozi, ljubil jo pa tako kot njeni najboljši sinovi. Za te zasluge pa je dobil tudi priznanje. Bil je član Francoskega Instituta, častni doktor pariške in strasburške univerze, komander Častne legije itd.

Naj dostavim še to podrobnost. Iz Nyropove »Semantike« sem menda prvič izvedel, da po slovenskih hribih ženica vasovalka pravi sosednemu otroku: »Fej, gerdoba«. Tu imamo praznoverje, ki je menda v slednjem jeziku vplivalo na razvoj pomena. Za primer vzememo gorenjski izraz: zal = lep: zaljšati = krasiti. Prvotni pomen vidimo še pri Trubarju: zali hudič (hudobni zli h.), pri Krelju: zali tatje itd. Vasovalka je pač rekla detetu: »Ti zali fantek«, da ne bi dobil urokov. To samo toliko, da sem namignil na Nyropovo vsestransko zanimanje.

Popravi: V zadnji številki je treba v uvodu k članku »Robinson v povesti in v bodočnosti« čitati pravilni datum 26. aprila (in ne 29. aprila).

Spor med Rusijo in Ameriko

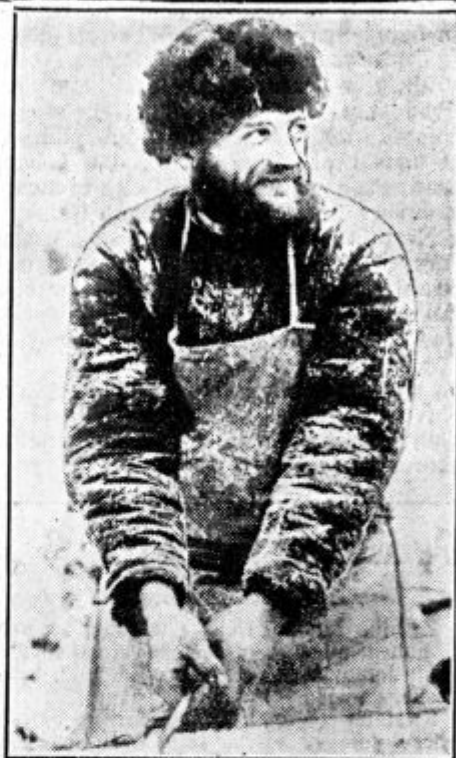
Kakor je našim čitateljem znano iz dnevnih listov, se je med Zedinjenimi državami in Sovjetsko zvezo razveljaval spor, tičoč se uvoza ruskega lesa na ameriško ozemlje.

Amerika, ki se boji ruske konkurence v lesni stroki, prepoveduje uvoz lesa iz Rusije, sklicujoč se na določila ameriškega zakona, ki zabranjuje uvoz blaga v Ameriko, ako so se pri pridobivanju, obdelovanju ali nakladanju blaga uporabljali prisiljenci in drugi nesvobodni delavci. Pri tem so ameriški organi ugotovili, da so s pridobivanjem lesa v arhangelski guberniji zaposleni v pretežni večini politični kaznjenci. S tem je podan dejanski stan določbe, ki prepoveduje ruski uvoz.

Ta zabrana uvoza zadeva sovjete zelo občutno, ker je bila Rusija doslej eden izmed največjih dobaviteljev ameriške stavbine in papirne industrije. Sliki nam prikazujeta prizore iz gozdov severne Rusije, odkoder se izvažajo velikanske količine lesa.

Pri delu v arhangelski guberniji

Prevažanje lesa s traktorji do rek

ŽENSKA IN SVET

Ženski pokret na Bolgarskem

O kakšnem zavednem ženskem gibanju na Bolgarskem ni mogoče govoriti. Čeprav je mnogo bolgarskih žensk zaposlenih v delavnicah tobačne industrije, živi bolgarska ženska po večini še vedno v tradicionalnih formah duševno neprebujene dobe napol orientalskega značaja.

Bolgarske kmetice še vedno hodijo s prejo v rokah po vasi in izdelkom bolgarske ljudske umetnosti se ne vidi, da so jih ustvarile izčrpane sile telesno izrabljenega ženstva. Kajti pri tridesetih letih je bolgarska žena, ki jo je izmučilo trdo delo in mnogo porodov, često razvalina. Moderne zapadnjaške ideje, ki govorijo o ženski svobodi, nimajo pristopa v to deželo. Kvečjemu so se te ideje oprijele ženstva višje družabne plasti v mestih. Te ideje prenašajo ven na kmete kvečjemu ljudskošolske učiteljice, ki so v tem pogledu samotne pionirke. Ženstvo na kmetih pa išče v nepopisnem siromaštvu svoje edino zatočišče v togi, primitivni religioznosti grško-katoliškega veroizpovedovanja.

Pred svetovno vojno so se tudi ženske v Bolgariji tradicionalno naslanjale samo na Rusijo. Bolgari in bolgarske študentke so se izpopolnjevali na ruskih visokih šolah. Danes se je to spremenilo. Bolgarija se je po izgubljeni vojni nagnila na nemško stran. Izrazi nemških univerz pričajo, da prevladujejo Bolgari na nemških visokih šolah vse narodnosti.

Bolgarske dijakinje smejo obiskovati domačo univerzo v Sofiji že od leta 1901. Na sofijski univerzi in na ondotti zasebni visoki šoli tvorijo ženske četrtino slušateljev. Največ študentk se posveti profesorskemu poklicu, manjšino tvorijo zdravnice in lekarnarke. K sodniškemu poklicu bolgarska žena še ni pripuščena. Predsednica bolgarskega ženskega gibanja Dimitrana Ivanova je že v zrel dobi svojega življenja dovršila pravne študije, da bi lahko kot odvetnica zastopala pravice žena in otrok.

V Bolgariji imajo danes ženske 76 društev, ki delujejo pod jako predstaviteljskimi naslovi (Majka, Radost, Dobrodel) itd. Vsa ta društva so združena v bolgarski ženski zvezi, ki izdaja glasilo »Ženski glas«. Kakor odgovarja gospodarski in kulturni strukturi Bolgarije, leži težišče organiziranega delovanja žensk v dobrodelnosti, predvsem v delu za izboljšanje usode usmiljenega vrednega bolgarskega otroka. Na deželi se urejajo porodnišnice; kmeticam pa se nudi pouk, kako je treba ravnati z dojenčki in malimi otroki. Na jako široki podlagi se gradi delo za okrepitev dece. C počitnicah imajo otroci na razpolago šolska poslopja, samostane, do-

move in morska kopališča, kjer se lahko zdravijo. Zunaj mest žive otroci v počitniških kolonijah in so pod nadzorstvom učiteljev. Kam pride otrok, odloča posebna šolska komisija, ki deluje v zvezi s prosvetnim ministrstvom in ženskimi društvi. Da se smejo tudi ženske voliti v te komisije, je edina volilna, vsekakor le pasivna pravica bolgarske žene. Lepo in simbolično krona pomožno delo za otroka vsako leto posebna svečanost, ki se vrši od 1926 dalje vsako prvo nedeljo po veliki noči in ta slavnost je v vsaki vasi, vsakem mestu. Oblasti, šole, občine in cerkvene oblasti podpirajo te prireditve. Otroci, ki prostovoljno pomagajo akciji, prodajajo cvetlice in oklice ter zbira denar. Vsako leto se zbere približno milijon levov. Gotovina se porabi za razširjenje preskrbovalnih domov za otroke.

Drugo udeleževalno področje ženskega gibanja je razširjenje strokovnih šol za šivilje, čistilke, služkinje itd. V centrali se stekajo ljubki izdelki — tkalski produkti, vezenine, slike na les itd. To centralo vodi Julija Malinova, ruska žena nekdanjega bolgarskega ministrskega predsednika.

Že nad petdeset let je bolgarskim dekletom dostopna gimnazija. Govori se celo, da bi bilo treba ustvariti tip čiste ženske gimnazije — novotarija, ki jo bolgarske ženske sprejemajo z deljenimi čustvi. Da bi se našel prikladen izhod v tem pogledu, so bolgarske študijske komisije študirale posebno tip višjih dekliških šol v Nemčiji.

Ženski roman

Nagrado »Minerva« (5000 frankov) je prejela za svojo knjigo Nocturne gospodična Marguerite Jouve iz južne Francije. Po svojih zgodovinskih študijah se je sedaj v Parizu docela posvetila književnosti. Lani je objavila roman Le Malefice. Po nekaj glasov so dobile še štiri druge tekmovalke, vmes Andrée Sikorska, avtorica knjige Pays sans eau.

AKO · ŠE · NE · VE · Š

Cestni trušč močnejši od levjega rjojenja

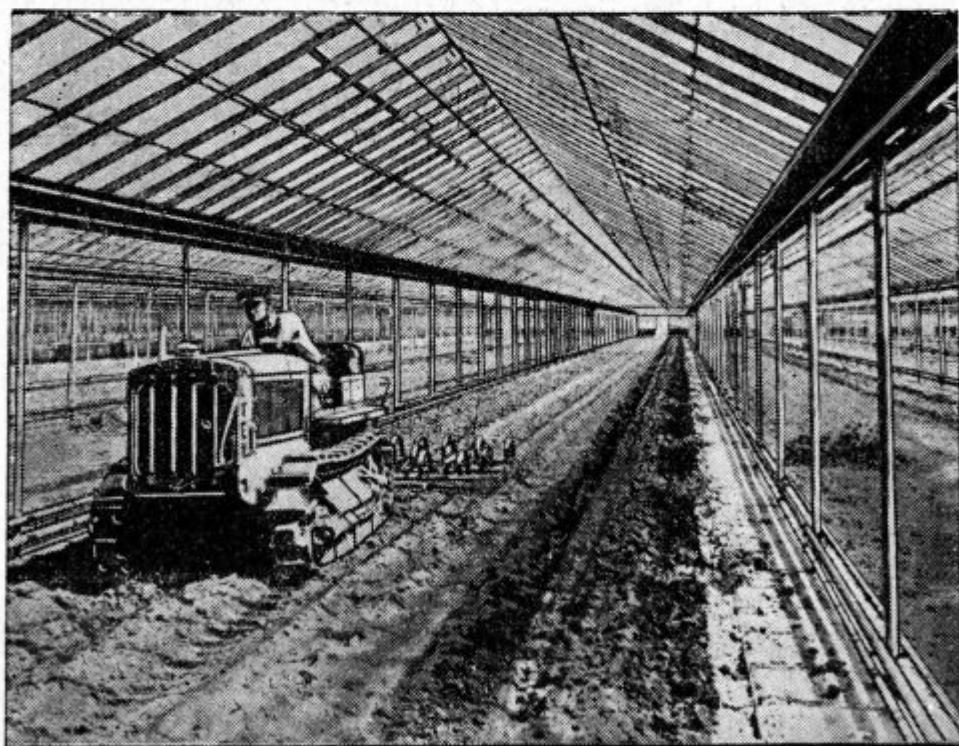
Za proučevanje ropota, ki ga povzroča cestni promet in delovanje strojev po industrijskih središčih, so konstruirali aparat, ki registrira ta neprijetni dodatek modernega mestnega življenja neposredno v številkah. Merjenja so pokazala, da povzroča jo hupe avtomobilov, zakovalni stroji, parna trobila, cestne železnice in drugi pripomočki naše tehnične dobe več ropota kot bobnenje groma iz daljave 3. kilometrov, ali rjojenje leva iz neposredne bližine. Štirideset odstotkov avtomobilskih hup ima močnejši glas od rjovečega leva ali pa delujočega zakovala, čeprav človek tega na uho nikoli ne bi precenil. Rjojenje leva nas namreč navdaja s strahom, dočim za cestni in industrijski ropot ljudje nismo posebno dovzetni. Toda po krivici! Ropot zelo škoduje zdravju, čeprav se to opazi šele čez delj časa. Posledice so: naglušnost, motnje v delovanju srca, utrujenost in razdražljivost.

Usoda deževnikov

Po vsakem izdatnem deževju lahko opazujemo, kako se deževniki v množicah selijo iz svoje prave domovine v zemlji na površje, kjer pa prav kmalu poginejo. Poskusi na zoološkem inštitutu univerze v Giesenu in na biološki postaji v Lunzu so izpričali, da so deževniki v stalni nevarnosti od dveh plati. V mokri zemlji izgubi voda, ki prodre vanjo, prav naglo v sebi raztopljeni kisik, zlasti v tleh bogatih humusa. Deževnike začne zaradi tega »dušiti«, čemer se hočejo ogniti na ta način, da se nenehoma selijo iz enega mesta do drugega. Končno pa jim tudi beganje po zemlji več ne pomaga in naraščajoče pomanjkanje kisika jih slednjič prisili, da se pririjejo na površje, kjer pa preži nanje neizogibna smrt v obliki svetlobe. Toda dušenje jim mora biti že neznosnejše od smrtonosne svetlobe in tako pogine za vsakega deževja nešteto deževnikov od svetlobe, ki jo njih organizem ne prenese.

Traktor v rastlinjaku

Ogromno farmo pod stekleno streho v Toledu (Ohio, U. S. A.) obdelujejo samo traktorji, ker živina ne prenese vročine v pokritem prostoru.

Mizica, pogrni se!

Tedenski jedilni list

Ponedeljek, obed: prežganka z drobtinovimi cmoki, telečji paprikaš z drobnim krompirjem, češpijev kompot. Večerja: ocvrte rezine z možgani, solata.

Torek, obed: na goveji juhi rezanci, z mesom majaronov krompir, palačinke. Večerja: kruhovi cmoki, solata.

Sreda, obed: paradižnikova juha z rižem, panirane jančje zarezbernice, špinaca, oranžni kompot. Večerja: krompirjev pečenjak in solata.

Četrtek, obed: telečja obara z ajdovimi žganci, rižev kipnik z marelično polivko. Večerja: krompirjev zavitek in kuhane češplje.

Petek, obed: žabja juha z žemljicami ali pa mlečna juha, špinadni narastek, sadne rezine. Večerja: polenta s parmezanom in sardelno omako; za otroke: polenta z mlekom.

Sobota, obed: na goveji juhi jetrni cmoki, z mesom špinaca in pražen krompir, hitri tolki. Večerja: telečji kroketi, solata.

Nedelja, obed: na juhi vranični fancelj (juho čisto prihraniti od sobote), pljučna pečenka z širokimi rezanci, orehova torta (glej zvezek 5). Večerja: pečeno jagnje, solata.

RECEPTI K JEDILNEMU LISTU.

(količina računana za 4—5 oseb)

Drobtinovi cmoki. Pet žlic drobtin dam v skledico, oblijem jih s slano mlačno vodo in mlačnim mlekom, da se prepoje. Nato primešam za oreh debelo kepico presnega masla, eno jajce, sol in pol žlice drobno zrezanega drobnjaka in žlico moke. Dobro premešam in oblikujem za oreh debele kroglice, ki jih vkuham v prežgano juho.

Ocvrte rezine z možgani. Goveje ali telečje možgane blanširam, ohlajene dobro sesekljam in prepražim v ponvi na presnem maslu z drobno zrezano čebulo in petršiljem. V prepražene primešam eno jajce in hitro premešam, da se jajce zmeša med možgane in enakomerno nekoliko zakrčne. Osolim zmes in prav malo popopram. Od belega starega kruha narežem za mezinec debele rezine in sicer po dve in dve skupaj. Obrabam jim skorjo, v sredino namažem možganov nadev, stisnem skupaj in pomočim v mlačno mleko. Ko nekoliko postojijo in se z mlekom prepoji, jih povaljam v raztepenem jajcu in na masti ocvrem. (Namestu možgan se porabi lahko v ta namen tudi ostanke kakršnekoli pečenke, ki jo je treba zmleti na strojčku in pripraviti nadalje kakor možgane.)

Krompirjev zavitek. Na deski naredim mehko testo iz treh decilitrov moke, enega jajca in toliko slane mlačne vode, da naredim mehko testo, ki se spočetka oprijemlje rok in deske. Ko ga toliko obdelam, da se odloči, ga položim na moko in si osnažim roke od testa, nato pa ga obdelujem toliko časa, da se delajo mehurčki; med tem pomakam roke večkrat v moko. Ko je testo dobro udelano, ga pomočim povrh z vodo in s skledo pokrijem, da se spočije. Nadev: v skledi vmešam na gorkem 7 dkg sladkorja in dva rumenjaka; ko je dobro vmešano, pridenem na rahlo 20 dkg pretlačenega kuhanega krompirja in sneg od dveh beljakov. Testo zdaj razvaljam prav tenko in ga namažem z nadevom zavijem skupaj in položim v dobro namazano kozico, povrh pokapljam z raztopljenim maslom in spečem. Pečene ga zrežem na kose potrese s sladkorjem in dam s kompotom na mizo.

Mlečna juha. En liter svežega mleka zavrem s koščkom vanilije in nekaj rezin žemljice. Prevretega precedim. V četrt litru mrzlega mleka žvrkljam dva rumenjaka, pol žlice sladkorja in nekoliko soli. Dobro žvrkljano primešam k zavretemu mleku. Na mizo dam z opečeno na kocke zrezano ali glazirano žemijo.

Sadne rezine. V skledi vmešam 8 dkg sladkorja. Ko je dobro vmešano, dodam 4 dkg olupljenih na drobno zrezanih mandeljnov in 10 dkg moke, med katero zmešam pol zavitka pecilnega praška. Zmes namažem za prst debelo na namažan pekač, povrh potaknem v testo vložene črešnje ali pa kuhane odecjene češplje, katerim prej izločim koščice, ter spečem. Ko je pečeno, zrežem na štirioglate rezine, potrese s sladkorjem in dam gorko na mizo.

Sardelna omaka s polento. Dve do tri žlice finega olja segrejem, v vročega dam pol žlice moke, žlico drobno zrezane čebule in ravno toliko petršilja in dva krljha zmečkanega česna. Ko to nekoliko porumeni, dam zraven poldrugo žlico paradižnikove konzerve in zalijem s toliko vode, da dobim pravilno gosto omako. Dve od kosti in lusk osnaženi slani sardeli drobno sesekljam in dodam v omako, nekoliko popopram, in ako ni od sardel dovolj slano, še nekoliko osolim in pustim pomalem vreti četrt ure. — Polento skuham, kakor ponavadi, kuhano zvrnem na lesen krožnik, naredim z lesnim nožem lepo obliko in jo položim na gorak porcelanast krožnik, potrese jo s parmezanom in zabelim z raztopljenim presnim maslom. Omako dam v posebni skodelici zraven na mizo.

Krompirjev kipnik z gnjatjo. V skledi vmešam, da naraste 7 dkg presnega masla, 4 rumenjake, k temu primešam 15 dkg kuhanega, pretlačenega in ohlajenega krompirja, 15 dkg zmlete gnjati, sneg

od enega beljaka in sol. Dobro zmešano vložim v kipnikov môdel in kuham v sopari pol ure. Ko je kuhan, ga zvrnem na krožnik, potresem s parmezanom in zabelim s presnim maslom. U-a.

Karikatura

Titulescu,
ki ni uspel s sestavo nove romunske vlade

Novi Diogen
Stric Sam išče odjemalce za svojo
nadprodukcijo

Japonski notranji minister Adači

Japonski vnanji minister Vakatsuki

Urejuje Ivan Podržaj. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar,
— Za »Narodno tiskarno« kot tiskarnarja Fran Jezeršek, —
Vsi v Ljubljani.

kak napor se mu ne pozna, če ne gre za predolga števila. V računih z manjšimi števili je od vseh brzoračunarjev najjadrnejši; Inaudi ga prekosi za nekaj sekund, ako se tiče velikih števil, ker ima neznanjski pomnež.

Neugnani računar

Drugače pa je Fleury neumoren. Dal sem mu izvršiti ogromno nalogo. Pričenši ob 16 ih je nepretrgoma na pamet številil do 23 ih, ko mi je napovedal začetek zmnožka: 79 kvintiljonov, 409 kvadriljonov. Tedaj me je prosil odloga za zvršitev. »Kar ustavite se, saj morate biti že upehani!« — »Prav nič nisem izdelan; samo to mi je žal, da sem vam ukradel tri ali štiri ure vašega časa.« Kako je ostrmel, ko je čul, da je zdržema računil debelih 7 ur, in jezilo ga je, ker ni na eni sami seji dokončal gorostasne operacije.

Podčrtati je to, da najlaglje dela na tešče. Nekoliko ur po jedi ga umski napor precej stane. Časa alkohola pa dočista uniči njegove darove. Sorazmerno šibek je njegov spomin, tako da se pri mnogoštevilčnih množitvah iztežka kosa z možmi kot Inaudi. Jedediah Buxton in zlasti Dase, ki v tem oziru zvonec nosi. Inaudi n. pr. si zapomni po vrsti 42 osamljenih števil, ako mu jih prečitaš po dve na sekundo, s 7 mesti poprek. Ako pa mu jih ponoviš, si jih more zapomniti do 107 v 12 minutah. Drugo jutro po neki seji, natančno 18 ur kasneje, je znal brez pogrške ali omahovanja obnoviti vseh 230 števil, ki so se uporabljala prejšnji dan, a ni bil obveščen, da ga bodo vprašali zanje.

Fleury si med računanjem predstavlja Braillev aparat, obstoječ iz svinčenih kvadratov; prsti se mu gibljejo s skrajno brzino. Z desnico se prijema za prste na levi roki; eden znači stotice, drugi desetice, tretji enice. Prsti mu mrzlično begajo po robu obleke, nekako nadomeščajoč tipne dojme, kakršne bi imel ob dotiku z Braillevimi kockami.

V dušeslovnem oziru nudijo Fleuryjevi darovi izredne prednosti, ki vse merijo v isti smoter. Za druge oblike pridobivanja vednosti je njegov duhovni ustroj le sredstvo; čim pa zadevije račun, se njegov psihizem močno, mogočno ojači. Njegove umske predstave so mahoma nenavadno krepke, spomin se razširi, njegov um se gibko in mojstrski kreta v begotni igri števil in si po naravnem nagonu zamišlja veleduhovite pripomočke izenostavljanja. Vse to pa z omotično hitrostjo in z občutkom brezpogojne točnosti. Njegov primer presega okvir klasične psihologije in nas vodi v tajne globine človeškega duha.

(Po Armandu Riu in drugih. NK)

UGANKE IN ZANKE

„Mala“

Vodoravno: 1. grški zdravnik in botanik starega veka; 9. avto-znamka; 10. zavod za izobrazbo; 11. žensko ime; 12. veznik; 14. veznik; 16. veznik; 18. pomožni glagol; 20. reka v Egiptu; 22. reka v Jugoslaviji; 23. italijanski predlog. — Navpično: 1. oznaka za čas; 2. Odisejeva domovina; 3. zlato (fr.); 4. ribiška potrebščina; 5. golazen; 6. oseba v Reymontovem romanu »Kmetje«; 7. žensko ime; 8. pritrdilnica; 9. kriminalni tip; 13. mrčes; 15. italijanski spolnik; 17. ir; 19. zlato (fr.); 21. italijanski spolnik.

REŠITEV KRIZALJKE v št. 15:

Vodoravno: 1. Nevada; 3. mogoče; 5. koler; 6. rabota; 8. navada; 10. kolona; 12. Betale; 14. Ramona; 15. zabava; 17. resnica; 19. Dinara; 21. malica; 23. kemija; 24. tapeta; 25. tišina.

Navpično: 1. Nemara 2. Dakota; 3. Morana; 4. čelada; 7. bodalo; 9. valuta; 10. koruza; 11. narava; 12. Benares; 13. levica; 16. banana; 18. nikoli; 19. dieta; 20. raketa; 21. majati; 22. carina.

Pravilno je rešil in bil izžreban za nagrado: Bruno Klamert, Bitolj.

Tudi topot razpisujemo eno nagrado v obliki slovenske knjige. Rešitve je treba poslati najkasneje do 10. maja.

HUMOR V SLIKAH

»Ne, Stanko mi ni všeč, ni zmožer ničesar!«

»In Slavko?«

»Tudi ne — ta je pa zmožen vsega!«

»Ali si čitala, kako je kritik Kritikaster zdelal mojo sliko?«

»Kaj zato, Kritikaster ponavlja samo tisto, kar pravijo drugi...«

Moč navade
Lastnik broda krsti svojega sina

Jutranja telovadba za štedljivce

TOČEN IZVESTITELJ

Gospod se obrne na postrežčka, ki dolgočas prodaja:

»Vam je morda znano, kako bi se najprej prišlo na Komarjevo?« — »Avtobusna zveza je. Štirikrat na dan vozi.« — »Obkorej pa odhaja?« — »I, kadar zapiska.«

»Janko je bil zares središče družbe!«
»Da, bil je edini, ki je govoril močneje od zvočnika.«